

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

KRITÉRIA OVLIVŇUJÍCÍ VÝBĚR VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT
U ODSOUZENÝCH VE VĚZNICI PLZEŇ

Vedoucí práce: Mgr et. Mgr. Karolina Diallo

Autor práce: Bc. Linda Foldová, DiS.

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: 2. ročník

2014

Diplomová práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum:

Bc. Linda Foldová, DiS.

Děkuji vedoucímu bakalářské práce panu Mgr. et. Mgr. Karolině Diallo za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Dále bych chtěla poděkovat řediteli Věznice Plzeň panu plk. Mgr. Petru Folkovi za možnost provedení výzkumu pro účely mé bakalářské práce a ostatním kolegům z oddělení výkonu vazby a trestu za pomoc při jeho realizaci. Především Mgr. Richardu Routovi, speciálnímu pedagogovi, jenž byl mým odborným konzultantem v oblasti zacházení s vězněnými osobami a Mgr. Veronice Zeinerové, psycholožce, za její pomoc z oblasti forenzní psychologie.

Obsah

ÚVOD	5
TEORETICKÁ ČÁST	6
1. STRUČNÝ EXKURZ DO HISTORIE ČESKÉHO VĚZEŇSTVÍ.....	6
1.1. ČESKÉ VĚZEŇSTVÍ DO ROKU 1945	6
1.1.1 Vězeňství v Plzni do roku 1945	12
1.2. ČESKÉ VĚZEŇSTVÍ PO ROCE 1945.....	15
Nový styl a vedení – Zákon č. 555/1992 Sb.	18
1.2.1. Vězeňství v Plzni po roce 1945.....	20
1.3. VOLNOČASOVÉ AKTIVITY ČESKÝCH VĚZŇŮ V HISTORICKÉM POHLEDU.....	23
1.3.1 Volnočasové aktivity odsouzených ve Věznici Plzeň v historickém pohledu	25
2. AKTUÁLNÍ STAV ČESKÉHO VĚZEŇSTVÍ.....	26
2.1 SOUČASNOST VĚZNICE PLZEŇ	28
2.2. SOUČASNÁ PALETA VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT V ČESKÉM VĚZEŇSTVÍ.....	30
2.2.1. Současná paleta volnočasových aktivit ve Věznici Plzeň	33
3. PSYCHOSOCIÁLNÍ SOUVISLOSTI MEZI VÝBĚREM VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT A TRESTNOU ČINNOSTÍ	37
.....	
VÝZKUMNÁ ČÁST	44
1.1. CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	44
1.2. METODIKA	44
1.3. VÝSLEDKY	46
1.4. DISKUZE	54
ZÁVĚR.....	61
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	63
SEZNAM ZKRATEK	68
SEZNAM PŘÍLOH	69
ABSTRAKT	70
ABSTRACT.....	71

„Prací se dá nejlíp a jedině vypěstiti to, k čemu celý trestní řád směřuje tj. mravní náprava a přetvoření člověka zločince v lepšího užitečnějšího člena lidské společnosti“

P. Jos. Kousal (1886)

Úvod

Téma své diplomové práce jsem si vybrala na základě dlouhodobého zájmu o problematiku vězeňství a také z důvodu, že již několik let pracuji u Vězeňské služby ČR, konkrétně ve Věznici Plzeň. Ráda bych zde v budoucnu pracovala na pozici vychovatel nebo pedagog volného času a doufám, že mi tato práce, minulé a současné studium na této fakultě, pomůže lépe se připravit na tuto profesi. V této práci bych se ráda zaměřila na kritéria ovlivňující výběr volnočasových aktivit u vybrané skupiny odsouzených. Chtěla bych navázat na svou bakalářskou práci, ve které jsem snažila nahlédnout do problému, jak odsouzení a obvinění tráví svůj volný čas, jaká je dostupnost, nabídka aktivit a které aktivity upřednostňují.

Má práce je rozdělena do dvou částí. V teoretické části se pokusím nahlédnout do historie českého vězeňství, a to do období II. světové války a po ní (po r. 1945). Tato mez byla vybrána z toho důvodu, že po druhé světové válce se plno věcí změnilo. Jak v životě běžného člověka na svobodě, tak různých systémů působících na člověka, ať „svobodného“ či „omezeného“ na svobodě. V tomto historickém kontextu se zaměřím i na Věznici Plzeň, o které je má celá diplomová práce. Dále se v teoretické části zaměřím na současný stav vězeňství a nakonec na psychosociální souvislost mezi výběrem volnočasových aktivit a trestnou činností, za kterou byli odsouzeni a umístěni do výkonu trestu odnětí svobody.

Ve druhé části mé práce se pokusím pomocí kvalitativního výzkumu, formou rozhovorů s obviněnými ve Věznici Plzeň, odpovědět na mé hlavní výzkumné otázky - **Existuje souvislost mezi výběrem druhu volnočasové aktivity a trestným činem, za který byl obviněný odsouzen? Pokud ano, jaká a proč.**

TEORETICKÁ ČÁST

Chování k odsouzeným či způsob jejich trestání za spáchaný zločin se od vzniku prvních žalářů a trestnic změnilo. Od izolace, odstrašování, vytvoření mýtů o „nelidských bytostech“ zasluhujících stejný trest a stejnou bolest jakou zažily jejich oběti, tedy od systému, který se řídil pořekadlem: „Oko za oko, zub za zub“, až po dnešní systém zacházení s obviněnými či odsouzenými. Právě tomuto tématu bych se ráda věnovala v následující části této práce a ponořila se tak do historie českého vězeňství až do současnosti.

1. Stručný exkurz do historie českého vězeňství

Historie českého vězeňství je velmi úzce spjata se vznikem a vývojem státu na tehdejší území Čech, Moravy a Slezka (postupný vznik různých typů vězeňských zařízení – žaláře, trestnice, věznice, vazební věznice a způsobem trestání) a s vězeňským systémem, který v 19. století vybudovala ve všech svých zemích Habsburská monarchie.

Jednalo se především o nové zásady, které se začaly tvořit v souvislosti s novou organizací soudnictví (r. 1850), a které ovlivnily i vývoj systému vězeňství. Jednalo se především o zásady jako je jednotnost, všeobecnost, nezávislost soudů apod.¹, neboť docházelo k zestátnění soudnictví a vězeňství.

1.1. České vězeňství do roku 1945

Sledovat historický vývoj českého vězeňského systému můžeme např. dle typů vězeňských zařízení. Z hlediska jejich účelu, subjektu věznění či obecných podmínek

¹ Srov. Bez autora, „*Exkurs do historie Českého Vězeňství*“, *České Vězeňství* č. 4 a 5/1995, s. 4.

věznění (ubytování, stravování, vycházky, styk s rodinou apod.), tak těch zvláštních (třídění vězňů, odlišné zacházení či kázeňská opatření).²

Zeměpanské vězení (995 – 1627)³

Dané zařízení plnilo v tehdejší době účel vazby a podle potřeby i zajišťovací vazby pro osoby jak se šlechtickým původem, tak i pro poddané. Klasicky zde panoval rozdílný přístup k vězněným osobám, a to už v obecných podmínkách věznění. Obyčejní lidé – poddaní byli umísťováni do kobek ve sklepeních či ve věžích hradů. Pro osoby se šlechtickým titulem byly určeny prosvětlené místnosti se základním vybavením. U ostatních podmínek, jako byla hygiena, stravování, zdravotní péče, ošacení měli přednost „šlechtici“. Někdy právo na konkrétní „věc“ měly pouze dané osoby – např. zdravotní péče, mimopracovní činnost jako je čtení a psaní. Co se týče zvláštních podmínek, byla situace obdobná. Kázeňské opatření se vykonávalo u poddaných formou přikování ke zdi či kládě. Vyřizováním stížností vězňů se zabýval správce hradu a to pouze u osob šlechtického původu.

Takovéto vězení se nalézalo např. na Pražském hradě (Černá věž - pro potrestání lehčích deliktů, Daliborka - pro potrestání deliktů závažnějších, „politicky“ nebezpeční věznic byli umísťováni v hradech – Křivoklát, Přimda).⁴

Církevní vězení (1222-1781)⁵

Tento typ vězení začal vznikat od 12. století na popud papeže Inocence III. jako reakce na porušování církevních řádů. Církevní pravomoc nad rozsudky skončila roku 1781 jako důsledek reformy císaře Josefa II. (mj. zrušení nevolnictví, náboženská svoboda atd.). Dané vězení sloužilo podobně a mělo podobné podmínky jako Zeměpanské vězení.

Stavovské vězení (1253-1850)⁶

² Srov. KÝR, A., „*Typologie historických vězeňských zařízení*“, *Historická penologie* č. 1/2005, s. 1.

³ tamtéž, s. 2.

⁴ Srov. JAHODOVÁ, M., „*Věznice a vězeňský systém v českých zemích a v Brně od 80. let do prvního desetiletí 20. století*“, Diplomová práce, FF MU v Brně, Brno: 2006, vedoucí diplomové práce: Mgr. Lukáš Fasora, Ph.D., s. 9.

⁵ Srov. KÝR, A., „*Typologie historických vězeňských zařízení*“, s. 2.

Plnilo účel vazby pro tehdejší zemský soud. Předsedou byl král společně s nejvýznamnějšími příslušníky panského stavu. Kolem roku 1277 si tento soud získal na panovníkovi nezávislé postavení a fungoval do roku 1850, kdy bylo zrušeno v rámci reformy soudnictví při nástupu habsburské monarchie. Obecné podmínky byly podobné jako v zeměpanském vězení.

Vrchnostenské vězení (1627 – 1849)⁷

Plnilo účel vazby pro vrchnostenský soud a zároveň sloužilo zajišťovací a trestní vazbě. Z časového období jde o roky „obnovení zřízení zemského“ (1929) až po zrušení vrchnostenských soudů na základě vydání tzv. „oktrojované ústavy“ habsburskou monarchií. Dnešní funkci strážných či dozorců, vykonávali v této době tzv. *ozbrojená vrchnostenská stráž*, nebo-li drábové (dozorci na polích a panských statcích, strážník, vykonavatel tělesných trestů).⁸ Vězněnými osobami se stávali poddaní příslušných panství a velkostatků. Zajímavostí je, že do roku 1803 nebyla tzv. „klasifikace vězňů“ řešena, po tomto roce se začaly ženy oddělovat od mužů. Jako donucovací prostředky v této době sloužily okovy, kláda, pranýř a tzv. dřevěný osel (ostrá zešpičatělá kláda ve tvaru hranolu).

Městské vězení (1287-1850)⁹

Fungovalo jako vazba pro městský soud s tzv. „hrdelním právem“. Plnilo funkci jak vyšetřovací, tak zajišťovací vazby. Dané právo - "právo meče" mívala jak královská města, tak i některé feudální vrchnosti. V roce 1237 např. získala hrdelní právo Roudnice nad Labem, a v roce 1295 např. Police nad Metují.¹⁰ Vývoj výše uvedeného práva vyvrcholil v královských městech v roce 1337, kdy král Jan Lucemburský vydal několik listin, ve kterých udělil městům hrdelní pravomoci. Podmínky ve vězení panovaly podobné jako v předešlých. Hygiena byla jen pro některé. Stravování

⁶ Srov. KÝR, A., *Typologie historických vězeňských zařízení*, s. 3.

⁷ Tamtéž, s.4.

⁸ Srov. ABZ slovník cizích slov,[on-line], www.slovník-cizich-slov.abz.cz

⁹ Srov. KÝR, A., *Typologie historických vězeňských zařízení*, s. 3

¹⁰ HOUŠKOVÁ, J., *Vývoj Hrdelního soudnictví v Čechách*, Antropo webzin č. 1/2005, s. 46.

a zdravotní péče byla možná, ale jen na vlastní náklady vězně, nebo rodiny a až později, od 18. století to přešlo pod péči města.¹¹

Pevnostní vězení Špilberk (1783-1858)¹²

Dominantní hrad na jihu Moravy známý též jako „žalář národů“. V době habsburské nadvlády ve svých zdech „hostil“ nejenom šlechtu, ale i zločince. V této době plnil Špilberk účel trestní vazby pro zvláště těžké zločince a pro tzv. státní vězně. Funkci vězení plnil hrad až do roku 1858, kdy byl zrušen na základě rozhodnutí císaře Františka Josefa I. a odešli poslední vězni (ve svých zdech ukrýval zločince, jako byl i pověstný loupežník Babinský). Pro ty nejhorší vězně byly určené podzemní kobky s dřevěnými pryčnami. Pro ty tzv. státní vězně byly určené cely v nadzemních patrech se základním vybavením. Zdravotní péče byla poskytována všem vězňům a to vězeňským „ranhojičem“ jak se také dříve říkávalo lékařům, a od roku 1784 byla zřízena pravidelná lékařská péče. Tělesné tresty jako kázeňské či donucovací prostředky nebyly výjimkou.

V druhé polovině 19. století dochází na území habsburské monarchie včetně Čech, Moravy a Slezska k zestátnění soudnictví a vězeňství.¹³ V této době platil trestní zákon č.117/1852 ř.z. (říšského zákoníku) o zločinech, přečinech a přestupcích, který byl zrušen v roce 1950 zákonem č. 86/1950 – trestní zákon, vydaný ve sbírce zákonů v té době československé republiky.¹⁴ V této době jsme spadali pod systém rakouské monarchie, jak přes politické vedení, tak přes justiční a vězeňský systém – legislativní úprava, organizace a správa vězeňství. Pokrokový systém výkonu trestu se začal uchylovat k postupnému zmírňování vězeňského režimu pro trestané, rozdělených zpravidla do tří disciplinárních tříd.¹⁵ V roce 1865 spadalo vězeňství pod ministerstvo spravedlnosti a byl jmenován první generální inspektor věznic.¹⁶ Stalo se tak

¹¹ Srov. KÝR, A., „*Typologie historických vězeňských zařízení*“, s. 5.

¹² Tamtéž, s. 5.

¹³ Srov. FOUCALT, M., „Dohlížet a trestat, kniha o zrodu vězení“, Praha: Dauphin, 2000, s. 38-39.

¹⁴ Srov. Zákon č. 117/1852 o zločinech, přečinech a přestupcích

¹⁵ Srov. Kýr, A., „*Historie vězeňství*“, webové stránky VS ČR, dostupné na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/historie-104/historie-vezenstvi>, [on-line].

¹⁶ Srov., FÁBRY, A., „*Väznenie, Historia a súčasnosť*“, Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o, 2012, s. 39.

1. prosince 1865 a generálním inspektorem byl zvolen baron Anton von Hye-Glüneck, který ve své funkci zůstal až do roku 1867. Následně nebyla jeho funkce obsazena, ale vedení převzal vězeňský referát, který pokračoval ve správě a vedení. Za jeho vedení např. přešla vězeňská strava ze soukromého sektoru pod sektor státní, či se vězňové začali „používat“ pro kultivaci vodních toků při jejich regulaci.¹⁷ Bezprostřední řízení mužské věznice příslušelo řediteli věznice, ženské věznice měly ve správě většinu ženské řeholní řády.

Vznikem Československé republiky v roce 1918 došlo i v oblasti vězeňství ke změnám. Došlo k určitým reformám, které vyžadovala „nová“ doba, „nová“ situace v zemi. K nim patřilo například sjednocení předpisů vztahující se k vězeňství, zřízení instituce podmínečného odsouzení či zvláštní soudnictví pro mládež. Další změna tkvěla v třídění vězňů dle povahy spáchaného trestného činu. Zvláštní postavení měli, tak jako i v historických dobách, političtí vězni. Tato skupina vězňů byla vždy separovaná od ostatních vězňů. Nejvyšším orgánem spravujícím vězeňství se v této době stalo ministerstvo spravedlnosti, jehož funkci později v období okupace převzala německá státní správa (gestapo – Geheime Staatspolizei).

V roce 1928 existovalo v Československé republice šest mužských „věznic“ k výkonu trestu, a to od jednoho roku až po doživotí. Dvě věznice z toho byly pro prvotrestané a polepšitelné recidivisty (Plzeň) a dvě pro nepolepšitelné (Kartouzy, Ilava). Mírov například sloužil jako věznice pro choré a invalidní trestance a v Řepích u Prahy fungovala samostatná ženská věznice s oddělením pro mladistvé. Za menší delikty, za které se dávalo šest měsíců, až jeden rok, se tresty odpykávaly v oddělení krajských soudních věznic.¹⁸ Dne 28. října 1918 (vyhlášení samostatnosti Československé Republiky) vydalo například ministerstvo spravedlnosti novou interní normu v rámci „vylepšení“ vězeňského systému a politický změn obecně, ke kterým v této době docházelo, o přerozdělení vězeňských zařízení na tři typy. „*Věznice typu A mali mať kapacitu priemerne viac jako 250 väzňov, väznice typu B priemerne 100 až*

¹⁷ Srov. KAFKOVÁ, A., *Cesta ke vzniku generálního ředitelství VS ČR*, časopis HP č.1/2010, s. 10

¹⁸ Srov. Kýr, A., *Historie vězeňství*, webové stránky VS ČR, [on-line].

250 väzňov a väznice typu C, v ktorých malo byť v priemere najviac 100 väzňov.¹⁹ Jako „nová“ republika se svými novými vlastními zákony, nařízeními a předpisy bylo zapotřebí začít spolupracovat s ostatními zeměmi či státy, a tak vytvořit síť vzájemné spolupráce a pomoci. Proto se roku 1930 konal Mezinárodní kongres pro trestní právo a vězeňství, kde bylo řešeno plno důležitých otázek a přijala se i důležitá rozhodnutí v této oblasti – zřízení ochranných spolků pro ochranu mládeže a prevence delikvence mládeže či důležitost zkoumání pachatelova prostředí.²⁰

Před nástupem druhé světové války bylo na území „naší“ republiky 328 věznic (24 věznic krajských soudů, 304 věznic okresních soudů). Krajské věznice byly rozděleny 16:8 pro území České / Moravsko-Slezské.²¹ Jak krajské, tak okresní věznice zabezpečovaly výkon vazby i výkon trestu, rozdíl spočíval v délce trvajících trestu. Největší z nich byla věznice krajského soudu v Praze (Praha – Pankrác).

Nástup války nepřinesl nic dobrého do lidského života, jakékoliv pozitivum bylo zastaveno na bodu mrazu. Veškerá vězeňská zařízení byla zabrána německou policií a justicí. Vedle „klasických“ vězeňských zařízení, nastoupily do popředí koncentrační tábory, které měly likvidační charakter. Jako jeden z prvních nacistických koncentračních táborů se na scéně objevil tábor Dachau (1933). „*Pod hrotem Himmlerova pěstěného nehtu uviděl Eicke – uprostřed modrého šrafováním označujícího bažinatou oblast – slovo Dachau*“.²² Tak je popsán v citované knize zrod koncentračního tábora, který se ze „špatně vedeného lágru“ měl proměnit ve vzorový koncentrační tábor, a který „otevřel brány“ pro zrod dalších. Tímto úkolem byl pověřen zmiňovaný Theodor Eick, SS-hauptsturmführer, kterého tímto úkolem osobně pověřil vůdce SS Heinrich Himmler.²³ Dalšími koncentračními tábory byly Sachsenhausen, Lichteberg, Sachsenburg či Buchenwald, Treblinka, Osvětim, Terezín a mnoho dalších. (viz příloha č. IV) Známa je také Ilava, která sloužila jako „Zajišťovací tábor“ a umístění do ní byli lidé označováni jako nepřátelé Slovenského státu (1939).²⁴ Za zmínění stojí

¹⁹ FÁBRY, A., „*Väznenie, Historia a súčasnosť*“, s. 48.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Srov. ŘEHÁČEK, M., *Profilace vězeňských zařízení v ČR, České vězeňství č. 1/1993*, s. 3.

²² MOULIS, M., CÍLEK, R., „*Zapomeňte, že jste byli lidmi...*“, *Nacistické koncentrační tábory – symbol barbarství*, Praha: Epoque, 2005, s. 68.

²³ Tamtéž.

²⁴ Srov. FÁBRY, A., „*Väznenie, Historia a súčasnosť*“, s. 50.

koncentrační tábor či lágr, jak se jim tehdy také říkalo, Ravensbrück. Byl to jediný koncentrační tábor určený především pro ženy.²⁵ Koncentračními tábory prošlo na stovky tisíc lidí a nemalé procento z toho počtu jich tam zahynulo. V žádném případě se proto nemůže hovořit o rozvoji vězeňství jako takového. Postupná změna nastala až v poválečném období, kdy bylo zapotřebí znovu nastolit určitý řád a pořádek, a vydat se tak novým – lepším směrem (postupná humanizace vězeňství).

1.1.1 Vězeňství v Plzni do roku 1945

Vznik **Věznice Plzeň** sahá až do roku 1878, kdy po pěti letech stavby začala sloužit svému účelu. Byla vystavěna za Plzní na zakoupených pozemcích od Města Plzeň v lokalitě zvané „Na Borách“. Prvními odsouzenými byli vězni z pražské zemské svatováclavské trestnice, kteří měli vypomáhat při dokončování prací na Věznici Plzeň.²⁶ Věznice byla stavěna pro 1000 vězňů podle plánu anglického stavitele Jiřího Ainslleha, který načrtl i plány věznice např. v Derby nebo v New Yorku. Byla to budova tvořící nepravidelný osmihran s centrálou, z níž sedm křídel obsahovalo žaláře a osmé křídlo byla kostelní budova.²⁷ Už tenkrát se při stavbě borské věznice myslelo na to, aby vězňové z jednoho křídla nemohli přijít do styku s vězni z jiných křídel a „ostraha“ mohla z centrální budovy sledovat všechna křídla a dění v nich. V prostorách mezi křídly byly vybudovány parky upravené pro procházky pro vězně vždy z jednoho křídla. Celou věznici nakonec obepínala zeď se strážnými věžemi, v jejímž čele byla postavena „vchodová brána“ do Věznice Plzeň, známá také jako Věznice Bory.²⁸

Borská věznice, tehdejším označením trestnice, byla založena na principech pokrokové neboli progresivní vězeňské soustavy. To znamená, že kromě typické

²⁵ Srov. MOULIS, M., CÍLEK, R., „Zapomeňte, že jste byli lidmi... Nacistické koncentrační tábory...“, s. 75.

²⁶ Srov. TAUŠEK, P., *Dějiny věznice Bory*, Diplomová práce, PgF ZČU, Plzeň: 2005, vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Kumpera, CSc., s. 39.

²⁷ Tamtéž, s. 38.

²⁸ Srov. FOLDOVA, L., „*Volnočasové aktivity obviněných a odsouzených ve Věznici Plzeň*“, Bakalářská práce, TF JČU, České Budějovice: 2012, vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Hála, s. 16.

kázeňské a pracovní činnosti, nabízela i stránku vzdělávací, mravní a kulturní. Na tyto složky se v této věznici kladl velký důraz. Proto při nástupu do věznice byl každý vězeň podroben krátkému testu spočívajícímu v napsání textu v mateřském jazyce a podle toho byl zařazen do příslušné školní třídy. Odsouzení, kteří vůbec neovládali svůj mateřský jazyk neboli základy gramotnosti, museli do školy povinně. Kromě toho se pro všechny vězně o nedělích a svátcích konaly bohoslužby, jež daly vzniknout pěveckým souborům a pěstování hudby jako takové. V roce 1937 byl zde dokonce založen jazzový orchestr, pro který odsouzení ze svých úspor sami nakoupili hudební nástroje.²⁹ Kromě výše uvedeného zájmu o hudbu se vězňové věnovali četbě knih a začali také vydávat svůj vlastní časopis s názvem *Boráček*, který vycházel od listopadu 1937. Časopis přinášel zisk, neboť o něj projevil zájem i jiné věznice, ale přesto byl z důvodu údajné špatné ekonomické situace o rok později, tedy v 1938, zrušen.

Další zajímavostí je fakt, že v této době se odsouzení věnovali také výrobě loutek. Tento um se v některých českých věznicích drží dodnes (konkrétní příklady nalezneme v jednotlivých číslech časopisu *České Vězeňství*). Dále nesmím zapomenout na sportovní aktivity v tehdejší době. V roce 1930 byla zavedena hodina tělocviku, která byla pro některé odsouzené povinná a pro některé dobrovolná, přičemž rozhodujícím faktorem byl věk. Do třiceti let věku byl tělocvik povinný, pak dobrovolný.³⁰

Vězeň s označením č.1 byl jistý pan Bedřich Schneberk, podvodník, který se do „žaláře“ dostal z toho důvodu, že práce v kanceláři jednoho bankéře, kterou si našel po studiích, nevynášela tolik, aby to odpovídalo jeho životní úrovni. Začal postupně lákat z lidí peníze, které nikdy nevracel. Nakonec jej dostihli a odsoudili k osmi letům vězení, které si nejprve začal odpykávat v pražské trestnici a poté byl převezen do „borské trestnice“.³¹ Za vlády Rakouska-Uherska byli do dnešní Věznice Bory zařazováni také političtí vězni jak z Čech (Čechy, Morava, Slezsko), tak z Dolního a Horního Rakouska, Solnohradska a Štýrska. Dělo se tak na základě nařízení

²⁹ Srov. TAUŠEK, P., *Dějiny věznice Bory*, s. 67.

³⁰ Srov. TAUŠEK, P., *Dějiny věznice Bory*, s. 68.

³¹ Tamtéž, s. 40.

č. 67/1885.³² Roku 1894 „hostily“ Bory, kromě jiných vězňů, skupinu „Omladinářů“ včetně pozdějšího ministra financí Aloise Rašína. „Omladináři“ bylo označení pro spolek mladých studentů, kteří měli podle tehdejších závěrů vyburcovat revoluci proti habsburské vládě, a tím ji ohrozit.

Na podzim roku 1918, tedy po vyhlášení samostatné Československé republiky, byli propuštěni první poliční vězni z tehdejší trestnice, která byla v této době přejmenována na „*Trestnici pro muže v Plzni*“. Využívána byla k umístování prvotrestaných odsouzených a polepšitelných recidivistů z Čech, Moravy a Slezka a politických provinilců z celé republiky. Ve dvacátých letech došlo v trestnici ke zcela zásadním změnám, o něž se zasloužil její tehdejší ředitel František Kočí. Šlo o vybudování zcela nových dílen a jejich vybavení moderními zařízeními, změnu v přístupu v lékařské péči a hygieně a vzdělávání vězňů (velká pozornost věnována hudební výchově). Důležitým momentem bylo plné elektrifikování věznice a dokončení ústředního topení.³³

Každá věznice má svého ředitele. Některé hostí čtvrt století, jiné jen několik let. V historii Věznice Plzeň to nebylo jinak. Ředitel měl zodpovědnost za celý chod dané věznice či ústavu (nápravně výchovný ústav), jak se jim také říkalo. V prvopočátcích byli ředitelé, většinou bývalí vojáci, dáni do zálohy, a tedy poskytnuti pro civilní službu. Prvním ředitelem této věznice byl Julius Schnabel, který vedl věznici až do roku 1985 (tj. 17 let), kdy odešel na odpočinek. Vězni byl přezdíván „*Osmioky*“. Bylo to dáno prý tím, že mu nic neuniklo, „měl oči všude“. Každé ráno a odpoledne prý procházel celou věznici, všechna její křídla, aby se přesvědčil, že je vše v pořádku. Nejdéle vedl věznici její druhý ředitel (20 let) nadporučík v záloze Eduard Axmann. V problematice vězeňství se pohyboval již od roku 1890, a to jako správce věznice Mírov, a poté věznice Wisnitz, než byl přeložen na Bory. Zde působil již zmíněných dvacet let až do své smrti.³⁴ Do roku 1923, kdy nastoupil první ředitel s vysokoškolským vzděláním, bez vojenské minulosti - JUDr. František Kočí, sloužili na Borech ještě 3 ředitelé s vojenskou minulostí. Doktor Kočí se snažil, oproti jiným

³² Srov. TAUŠEK, P., *Dějiny věznice Bory*, s. 40.

³³ Srov. PALEČEK, L., *Trestní ústav v Plzni na Borech, struční nástin bohaté historie*, nepublik., s. 5.

³⁴ Srov. TAUŠEK, P., *Dějiny věznice Bory*, s. 41.

ředitelům uplatňovat humánní přístup, co se vězňených osob týče, neboť dosavadní systémy stále vycházely z vojenského drilu. Jeho následovník JUDr. Romuald Štefka-Dánida působil jako ředitel borské věznice od roku 1928 -1939.

1.2. České vězeňství po roce 1945

Koncem roku 1945 se správa vězeňských zařízení vrátila zpět do kompetence ministerstva spravedlnosti. Pracovní tábory, sběrné tábory či internační tábory byly v působnosti ministerstva vnitra a ministerstva národní obrany. V této době vznikl také „Sbor vězeňské stráže“ – SVS. Vězeňství se postupně začalo měnit na jednu z represivních složek státu – izolace tzv. třídních nepřátel (Z.č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky).³⁵ V této době byly těžkými trestnými činy označovány prohřešky proti tehdejšímu státnímu zřízení, jako byla Velezrada, Sdružování proti státu, Vyzvědačství apod. Byly to trestné činy rozdělené na trestné činy: proti státu, proti vnější bezpečnosti státu, proti vnitřní bezpečnosti státu a proti mezinárodním vztahům. Velezrada se např. trestala odnětím svobody těžkým žalářem od deseti do pětadvaceti let, na doživotí či smrtí, a to za branné pohotovosti státu. Pokud jste založili organizaci za účelem odvracování ústavní jednotnosti, či samostatnosti státu, mohl jste jít do vězení až na 10 let. Trest smrti nebyl výjimkou. Strach se šířil lidmi a nikdo si nebyl jist. Politická moc mohla zasáhnout kdykoliv, kdekoliv a obvinít vás „de facto“ z čehokoliv, co bylo v rozporu s jejich tehdejším smýšlením.

K moci se dostala komunistická strana a vše podléhalo její ideologii, tedy i vězeňství. Výkon vězeňství začala používat jako represivní opatření proti „svým“ lidem, lidem žijícím na území republiky. Vězeňství začalo spadat od roku 1952 pod Ministerstvo národní obrany.³⁶ V návaznosti na nově platný zákon č. 231/1948 byl přijat zákon č. 247/1948, O táborech nucené práce (TNP). Tábory byly zřízeny, „*aby osoby (uvedené v § 2 tohoto zákona) mohly býti vychovány k práci jako občanské povinnosti a aby mohlo býti využito jejich pracovních schopností k prospěchu*

³⁵ Srov. Bez autora, Exkurs do historie Českého Vězeňství, *České Vězeňství* č. 4 a 5/1995, s. 4.

³⁶ Srov. BURSÍK, T., „*Vězeňství, historie období 1948-1952*“, dostupné na: http://www.totalita.cz/vez/vez_hist_01.php, [online].

celku“ ..., „Pracovních sil zařazených do táborů bude použito pro výkon prací podnikaných státem, národními podniky a svazky lidové správy ke splnění jednotného hospodářského plánu.³⁷

Daný zákon byl o dva roky později, tedy Trestním zákonem správním č. 88/1950, zrušen. Kdo byly uvedené osoby? Zákon je charakterizoval jako: „osoby, které jsou starší 18 let, nepřekročily 60. rok věku a jsou tělesně a duševně způsobilé, ale práci se vyhýbají nebo ohrožují výstavbu lidově demokratického zřízení“. ³⁸ Tím jsem chtěla ukázat, že do problému s tehdejší politikou, a tedy dostat se do vězení, nebyl žádný problém a mohl se tam dostat naprosto každý.

Střežení věznic a hlídání vězňů obstarával v této době Sbor vězeňské stráže (SVS), který byl zřízen na základě zákona č. 321/1948 Sb., o Sboru uniformované vězeňské stráže a platil do roku 1953, kdy byl zrušen. Od toho samého roku začalo vězeňství, po ministerstvu vnitra, řídit ministerstvo spravedlnosti. České vězeňství se v této době začalo odkloňovat od vývoje vězeňství (vězeňského systému) v ostatních západních zemích³⁹. Bylo to dáno politickým systémem, který zde v této době vládl. Vězeňský systém začal stagnovat na represivním přístupu⁴⁰. Výjimkou nebylo jak fyzické, tak psychické týrání, které bylo mnohdy horší. Psychické týrání spočívalo v dezorientaci vězně v prostoru a čase, utajování místa pobytu, vedení dlouhých nočních vyčerpávajících výslechů či zamezování informací zvenčí. Největšími zločinci byli označováni tzv. třídní nepřátelé – osoby, které dříve vlastnily velký kapitál (továrníci, velkostatkáři apod.), maloburžoazníci (obchodníci, živnostníci) a nebo nekomunističtí politici, úředníci či představitelé církve. To vedlo ke vzniku systému, označovanému jako „třídní výkon trestu“. ⁴¹

Od roku 1954 dochází k postupné likvidaci zmiňovaných táborů nucené práce a pomocných technických praporů. Dále docházelo k liberalizaci právních předpisů

³⁷ Srov. Zákon č. 247/1948, o táborech nucené práce, § 1, odst. 1) a odst. 2).

³⁸ Tamtéž, § 2, odst. 1).

³⁹ Srov. VÁLKOVÁ, H., Švýcarský vězeňský systém ve zkratce a základních údajích, *České vězeňství* č. 2/1993, s. 15.

⁴⁰ Srov., HÁLA, J., „Úvod do teorie a praxe vězeňství“, České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, s. 37.

⁴¹ Srov. KÝR, A., „Některé sociologické aspekty zacházení s vězni v ČSR v letech 1945-1955“, Sborník mezinárodní konference: Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945-1955, s. 25 - 26.

(vznik nových předpisů), především mizí „třídní“ pojetí trestu a k pozvolnému prosazování pedagogicko-psychologického přístupu k vězňům. Od roku 1965 se začaly zvyšovat požadavky na odbornou přípravu a kvalifikaci vězeňského personálu, hlavně v oblasti výchovy. Byl přijat zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu a začala se měnit organizační struktura vězeňských zařízení – např. oddělení ostrahy od ostatních pracovníků. V souladu s tímto zákonem zařazovaly soudy odsouzené k výkonu trestu do tří nápravně výchovných skupin, kterým odpovídaly i typy nápravně výchovných ústavů. Do první skupiny byli zařazováni prvotrestaní za nejméně společensky nebezpečné trestné činy. Do druhé kategorie také prvotrestaní za závažnější trestné činy a ti, kteří spáchali v posledních deseti letech úmyslný trestný čin. Do třetí kategorie soudy zařazovali pachatele společensky nejzávažnějších trestných činů (včetně činů proti republice).⁴²

V rámci ministerstva vznikl samostatný Sbor nápravné výchovy (SNV). Útvary nápravných zařízení se přejmenovaly na Nápravně výchovné útvary ministerstva vnitra (NVÚ) a věznice MV. Vznikl Ústav pro výzkum metod nápravně výchovné činnosti, který se v roce 1967 přejmenoval na Výzkumný ústav penologický (VÚP). V roce 1968 existovalo v Československu 38 věznic a NVÚ.⁴³ Rok na to se vězeňský systém přesunul pod správu ministerstva spravedlnosti. Díky událostem, které se v zemi staly a politickému smýšlení se vězeňství začalo vracet spíše k represivním než výchovným metodám – izolace, donucování, zastrasování. Tak tomu bylo po celá sedmdesátá léta. Počet vězňů, i těch politických, se zvyšoval. Výchovné funkce byly odsunuty do pozadí. Koncem sedmdesátých let došlo k omezení aktivit VÚP a koncem roku 1980 byl dokonce zrušen. Během osmdesátých let se pohled na vězeňství rozdělil na dva protichůdné tábory.

Jeden proud zastával „starý“ izolační charakter vězeňství – potlačování, izolace, ideologizace. Ten druhý, v duchu mezinárodních vývoje a trendů a změn ve společnosti, se snažil protlačit určitou transformaci vězeňství, kterou nutně potřebovalo. Ať už se jednalo o odbornost pracovníků či přístupů v zacházení s vězňenými osobami.

⁴² Srov. KÝR, A., *Historie vězeňství*, webové stránky VS ČR, [on-line].

⁴³ Srov. BURSÍK, T., *Vězeňství, historie i pomoci čísel*, dostupné na: <http://www.totalita.cz/>, [online].

Dne 1.1.1990 vyhlásil pan prezident Václav Havel rozsáhlou amnestií, v jejímž důsledku klesl počet vězněných osob. Konkrétní statistiky pak udávají pokles z dosavadních cca 22 000 vězněných osob na 6000. Tím došlo k odlehčení přeplněných věznic. Tyto údaje však nejsou relevantní neboť kriminální jednání pachatelů trestných činů má ve většině případů recidividní charakter, což bylo prokázáno i po shora zmíněné amnestii. Současně nelze opomenout, v souladu s Listinou základních prav a svobod, zrušení trestu smrti, a to zákonem č. 175/1990 Sb. V neposlední řadě bylo velkou změnou i přijetí zákona č. 169/1990 o občanských komisích působících v resortech ministerstev vnitra a o změně a doplnění zákona č. 100/1970 Sb., o služebním poměru příslušníků Sboru národní bezpečnosti, ve znění zákonů č. 63/1983 Sb. a č. 74/1990 Sb., na jehož základě docházelo k ověřování odborné a morální způsobilosti tehdy sloužících příslušníků. Nový styl a vedení vězeňství, v duchu Evropských vězeňských pravidel, přinesl až zákon č. 555/1992 Sb., o vězeňské a justiční strážní České republiky.⁴⁴

Nový styl a vedení – Zákon č. 555/1992 Sb.

Zmiňovaným novým zákonem vznikly tři skupiny zaměstnanců pracujících ve vězeňství. Vězeňská stráž a justiční stráž, jejichž služební poměr se v té době řídil zákonem 186/1992 o služebním poměru Policie ČR a správní služba s civilními zaměstnanci, řídící se zákoníkem práce. Začátkem roku 1993 zanikl Sbor nápravné výchovy, který byl myšlenkově spjat s totalitním systémem a vznikla Vězeňská služba ČR (VSČR). Vedením byl pověřen generální ředitel, sídlící v Praze v budově Generálního ředitelství GŘ, který je odpovědný ministerstvu spravedlnosti. Základními články VSČR, jsou „ústavy“, které zřizuje a zrušuje ministr spravedlnosti. Vedením jsou pověřeni ředitelé daných věznic a ústavů.

K 1. 1. 1994 nabyt účinnosti zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, který pozměnil a doplnil zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Podle této úpravy došlo k novému pojmenování a členění zařízení pro výkon trestu na věznice

⁴⁴ Srov. Kýr, A., *Historie vězeňství*, webové stránky VS ČR, [on-line].

s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou. O umístování odsouzených do jednotlivých typů (s dohledem, s dozorem, s ostrahou, se zvýšenou ostrahou) a přeřazování rozhodoval soud (§ 39a zák. č. 140/1961 Sb.). O pár lét déle, na základě nových poznatků a požadavků Evropských vězeňských pravidel a zahraničních zkušeností, byl vydán zákon č.169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, avšak základní typy věznic se nezměnily. Tento zákon vymezuje okruh specifických skupin odsouzených, u nichž je výkon trestu realizován odlišně. Mezi takové skupiny odsouzených patří: mladiství odsouzení, ženy, prvotrestaní odsouzení, odsouzení s duševními poruchami, odsouzení s poruchami chování, odsouzení trvale pracovně nezařaditelní, odsouzení k výkonu doživotního trestu, cizinci a odsouzení s uloženým ochranným léčením.⁴⁵

Charakteristickým rysem tohoto období je decentralizace správy věznic – přenesení určitých kompetencí na ředitele jednotlivých věznic. Toto vede ředitele k větší samostatnosti a aktivitě při plnění jejich úkolů, přičemž se nesmí opomenout odpovědnost generálního ředitele za Vězeňskou službu jako celek. Rozdělení zacházení s vězněnými osobami na dvě hlavní skupiny. Služební poměr (strážní, dozorcí), který má na starosti ochranu objektu (věznice, ústavu) a zajišťování denního harmonogramu vězněných osob (výkon vazby, výkon trestu). Pracovní poměr, pokud se budeme držet linie zacházení s vězněnými osobami, se týká odborné práce s vězni. Jedná se především o spolupráci odborníků, jako jsou psychologové, sociální pracovníci, speciální pedagogové či vychovatelé. Ve všech těchto profesích je důležité být odborníkem ve svém oboru, proto je nutné zvyšování odborné kvalifikace. Jednou z možností je absolvování různých specializačních kurzů ve Stráži pod Ralskem v Akademii Vězeňské služby ČR (změna novelizací zákona č. 555/1992 Sb., dříve: SOŠ SNV, od 1992 do srpna 2013 Institut vzdělávání Vězeňské služby)

⁴⁵ Srov. Bez autora, *Výkon trestu odnětí svobody*, webové stránky VS ČR, dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-pankrac-26/vykon-vezenstvi-652/vykon-trestu-odneti-svobody-5746>, [online].

1.2.1. Vězeňství v Plzni po roce 1945

Jak už bylo řečeno v předešlé kapitole, v této době se ujala moci komunistická strana, která zasahovala do všech stránek lidského života, tedy i do systému vězeňství. Věznice Plzeň nebyla výjimkou. O historii věznice v této době se napsalo plno záznamů. Bohužel vlivem času a politického působení se nedochovalo mnoho ucelených primárních pramenů, ale jen sekundárních materiálů, které se jako mozaika musí poskládat do celku. Proto i následné informace budou ve větších časových skocích.

Po skončení války a obnovení Československa byla Trestnice pro muže v Plzni navrácena do působnosti ministerstva spravedlnosti. Po „Vítězném únoru“ československých komunistů, čili v roce 1948, došlo v rámci nové politické ideje k vyhození nebo jinému postižení několika desítek nepohodlných zaměstnanců plzeňské trestnice, včetně tehdejšího ředitele Karla Černého. Zanedlouho byl přijat, již v práci zmíněný, komunistický zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, a s ním i zákon č. 232/1948 Sb., o Státním soudu. Tím získala totalitní komunistická moc nástroje k realizování politiky třídní nenávisti a k likvidaci svých politických odpůrců především prostřednictvím politických procesů. První obětí této hrůzné likvidace se stal divizní generál Heliodor Píka, jako jediný v historii, popravený právě v areálu plzeňské tehdy trestnice dne 21. června 1949.⁴⁶ Od roku 2009 tuto tragickou událost připomíná pamětní deska umístěná před vstupem do věznice.⁴⁷ Původní kapacita trestnice 900 vězňů byla v letech 1949-1951 vysoce překračována. Vězni pracovali převážně na celách, zejména pak při draní peří.

V květnu roku 1950 byla v ústavu zničena velkolepá kaple, sakristie a další symboly a známky katolického náboženství. Kaple pak byla přebudována na „společenský sál“ – tělocvičnu. Pod Plzeň-Bory spadala rovněž v různých obdobích celá řada pracovních táborů, např. v roce 1949 tábor Vykmánov, vápenice v Horažďovicích, kaolinky v Horní Bříze, Třemošné, v Sedlci u Mostu, ocelárny v Hrádku u Rokycan, uhelný důl v Libkovicích či Škodovka Plzeň-Karlov.⁴⁸ V letech

⁴⁶ Srov. PALEČEK, L., *Trestní ústav v Plzni na Borech, struční nástin bohaté historie*, nepublik., s. 10.

⁴⁷ Srov. PALEČEK, L., *Stručná historie Věznice Plzeň*, webové stránky VSČR, dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-plzen-47/informacni-servis-1614/historie-1157/>, [on-line].

⁴⁸ Srov. BURSÍK, T., „*Vězeňství, historie Věznice Plzeň*“, dostupné na: <http://www.totalita.cz/>, [online].

1951-1952 nesla trestnice označení „Trestní ústav pro muže v Plzni“. Začátkem října 1952 bylo vězeňství převedeno do působnosti ministerstva národní bezpečnosti a z dosavadních zaměstnanců trestního ústavu se tak stali příslušníci Sboru národní bezpečnosti.⁴⁹

Na počátku roku 1953 bylo vězeňství převedeno do působnosti ministerstva vnitra. Byl vydán Řád nápravných zařízení a plzeňský trestní ústav byl znovu přejmenován – Ústav nápravných zařízení Plzeň. O pár let později, tedy v roce 1955 byl ústav opět přejmenován, tentokrát na Nápravně pracovní tábor Plzeň.⁵⁰ V tomto období byla také vystavěna první výrobní hala, v níž byla umístěna brusírna tzv. šatonů (fa. Preciosa).

K 1. lednu 1960 zde vykonávalo trest odnětí svobody celkem 2150 odsouzených, z toho 254 tzv. protistátních. V letech 1961-1965 byl název opět změněn, a to na „Útvar nápravných zařízení (ÚNZ) MV Plzeň“. V roce 1964 činila ubytovací kapacita 1325 odsouzených, ale skutečný stav dosáhl počtu 1781 odsouzených. V roce 1965 došlo k zásadním úpravám výkonu trestu odnětí svobody v souladu s požadavky Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni, které již dříve vydala OSN (jejich uplatňování bylo po roce 1968 na nějakou dobu potlačeno). Podle zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody zařazovaly soudy odsouzené do tří nápravně výchovných skupin (NVS), kterým odpovídaly typy vězeňských zařízení. Ve Věznici Plzeň (tehdy Nápravně výchovný ústav Plzeň) byli umístováni především odsouzení muži II. nápravně výchovné skupiny (dále jen NVS). Po roce 1965 bylo v ústavu zřízeno speciální oddělení pro odsouzené I. a II. NVS,⁵¹ u nichž se ve větší míře projevovaly psychopatické poruchy. V roce 1973 bylo založeno středisko protialkoholní ochranné léčby pro odsouzené muže I. NVS a v roce 1983 školské vzdělávací středisko.⁵²

⁴⁹ Srov. BURSÍK, T., „Vězeňství, historie období 1948-1952“, dostupné na: <http://www.totalita.cz>, [online].

⁵⁰ Srov. PALEČEK, L., *Trestní ústav v Plzni na Borech, struční nástin bohaté historie*, nepublik., s. 11.

⁵¹ Srov. KÝR, A., *Historie vězeňství*, webové stránky VS ČR, [on-line].

⁵² Srov. KÝR, A., KAFKOVÁ, A., *Poslání historické expozice nejen ve Věznici Plzeň*, Historická penologie č. 1/2012, s.19-20.

Ministerstvo školství ČSR vydalo v roce 1983 rozhodnutí o zařazení Středního odborného učiliště SNV (dále jen SOU) do sítě školských zařízení. SOU se organizačně členilo na ředitelství a místní odloučená pracoviště. První odloučená pracoviště zahájila svou činnost v NVÚ Rýnovice, Pardubice, Libkovice, Opava a Plzeň. Tedy zde byla zahájena výuka ve dvouletém učebním oboru „strojírenská výroba a výroba se zaměřením na obrábění kovů“ a výuka v kurzech pro doplnění základního vzdělání. Vyučující byli v té době většinou externí učitelé v oboru, kteří se postupně stávali učiteli „domácími“.⁵³ O něco později se podařilo zahájit výuky ve Vinařicích a Valdicích. Listopad roku 1989 znamenal pro československé vězeňství počátek velkých změn. Rozsáhlá amnestie nového prezidenta Václava Havla natolik snížila počet osob ve výkonu trestu, že po určitou dobu nebylo koho vyučovat.⁵⁴ Proto se činnost vzdělávacího střediska jako taková na nějakou dobu odmlčela a díky nové koncepci vězeňství a naplnění cel vězňenými osobami začala „nanovo“ až po devadesátém druhém roce.

Stavy odsouzených se v 70. a 80. letech 20. století několikrát významně změnily. Především po provedení amnestie prezidenta republiky v roce 1968, kdy bylo z ústavu propuštěno 758 odsouzených a následně v období nastoupené normalizace, kdy počet vězňených osob narůstal. Mezi osobnostmi vězňenými na Borech se v tomto období nacházeli například pozdější prezident Václav Havel či ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier. Na konci roku 1989, po tehdejších politických změnách bylo vyhlášeno několik amnestií prezidenta republiky, z nichž ta nejrozsáhlejší byla vyhlášena k 1. 1. 1990. Důsledkem toho zásadním způsobem poklesl počet odsouzených také v Nápravně výchovném ústavu Plzeň.⁵⁵

Další fungování ústavu ovlivnila nová koncepce československého, resp. českého vězeňství v duchu Evropských vězeňských pravidel a humanistických tradic. Proto dnem 1. 1. 1993 zanikl Sbor nápravné výchovy a byla zřízena Vězeňská služba ČR. Ke stejnému dni se změnil také název ústavu na Ústav pro výkon trestu Plzeň. *„V této době byla věznice určena pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených*

⁵³ Srov. VÁŇA, M., „SOU, U a OU Vězeňské služby ČR 1983-1998, Příloha časopisu české vězeňství č. 3-4/1998, s. 39.

⁵⁴ Srov. JOHN, R. „Vzdělávání odsouzených ve druhé polovině 20. století“, Historická penologie č. 3/2010, s. 7

⁵⁵ Srov. PALEČEK, L., *Trestní ústav v Plzni na Borech, struční nástin bohaté historie*, nepublik., s. 13.

*mužů I. a II. nápravně výchovné skupiny z celé republiky. Dále k umístování nebezpečných odsouzených, psychopatů a drogově závislých. Byl zde rovněž zajišťován výkon vazby pro všechny kategorie obviněných, včetně žen z celého tehdejšího Západočeského kraje.*⁵⁶

Nabytím účinnosti zákona č. 294/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů, byl dne 1. 1. 1994 změněn název ústavu na **Věznice Plzeň**.⁵⁷ Novou profilací se Věznice Plzeň stala věznicí se zvýšenou ostrahou, ostrahou a dozorem pro odsouzené muže a pro výkon vazby. Ve věznici i nadále zůstala speciální oddělení pro odsouzené drogově závislé a psychopaty.⁵⁸

1.3. Volnočasové aktivity českých vězňů v historickém pohledu

Jako i jiné aspekty, tak i volnočasové aktivity mají svou historii. Některá se píše desítek let, jiná jen let pár. Záleží na délce historie věznice, jejích možnostech či jejích tradic. Než nastoupili speciální pedagogové, vychovatelé a jiní odborníci, vykonávali „odbornou“ práci s vězněnými osobami duchovní – faráři. Ti jim poskytovali nejenom duchovní péči, ale také vzdělání. Historie určité odborné práce s vězněnými osobami se začala psát až v 19. století. Do té doby převažoval více represivní přístup k odsouzeným. Kromě fyzické práce, později poskytnutí základního vzdělání, neexistovaly volnočasové aktivity, tak jak o nich mluvíme dnes. Vše bylo ovlivňováno politickým systémem a množstvím odborníků v dané oblasti. Čím více odborníků se v této oblasti vzdělávalo a zajímalo se o ni (pomineme-li politické systémy, které vždy ovlivní výkon vězeňství), tím více se odborná práce s vězněnými osobami zlepšovala.

⁵⁶ PALEČEK, L., *Trestní ústav v Plzni na Borec...*, s. 14

⁵⁷ Srov., Bez autora, *Výkon trestu odnětí svobody*, webové stránky VS ČR, dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-pankrac-26/vykon-vezenstvi-652/vykon-trestu-odneti-svobody-5746>, [on-line].

⁵⁸ Srov. PALEČEK, L., *Trestní ústav...*, s. 13.

Touto historickou stránkou vězeňství se zabývá Ústav historické penologie, který se snaží historická fakta o vězeňství, věznění a přístupu k vězněným osobám shromažďovat a zveřejňovat tak, aby bylo přínosem společnosti. Jednou z nejdůležitějších osobností toho odvětví lze považovat Františka Josefa Řezáče, vězeňského kaplana a pedagoga, kterým svým spisem s názvem „*Vězeňství v posávacích způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců*“, vydaný v roce 1852, položil základy české penologie.⁵⁹ Jeho dílo je významným mezníkem v zacházení s vězněnými osobami. S těmito osobami je důležité pracovat, vzdělávat je, ne jen trestat a ponižovat. Jeho následovníkem byl doc. PhDr. Jiří Čepelák, který položil základy novodobé penologie a jeden čas vedl Výzkumný ústav penologický. „*V tomto ústavu byl vytvořen odborný tým z psychologů, pedagogů, sociologů a právníků, který se zabýval studiem osobnosti vězněného pachatele, možnostmi jeho nápravy a podmínkami pro resocializaci v nápravně výchovných ústavech*“.⁶⁰

Vyjma stanovené základní duchovenské péče ve vězeňských zařízeních, vyhověl zákon č.59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, zásadním požadavkům Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni. Zavedení nápravně výchovné činnosti v nápravně výchovných ústavech umožnilo, aby s odsouzenými pracovali odborníci (vychovatelé, sociální pracovníci, speciální pedagogové a psychologové), kteří byli tehdy absolventy střední odborné nebo vysoké školy příslušného zaměření. Dnešní nároky na vzdělání jsou daleko vyšší a odborníci musí dosahovat vysokoškolského vzdělání příslušného zaměření. Tím však vzdělávání odborníků nekončí, a daní specialisté se musí neustále učit a zdokonalovat ve své profesi pomocí specializačních kurzů a výcviků. Tito vězeňští specialisté při své každodenní činnosti s odsouzenými vnášeli a dodnes vnáší do výkonu trestu odborné přístupy a tím pozitivně mění způsob zacházení s odsouzenými a sociálně psychologické klima v jednotlivých ústavech. Tato odborná práce v oblasti vězeňství byla v roce 1968 ochromena zrušením ústavu (Ústavu historické penologie), jak už bylo v této práci popsáno. Uplatňování pedagogicko-psychologických zásad práce s vězni bylo potlačeno

⁵⁹ Srov. KÝR, A., „*Vymezení pojmu historická penologie*“, časopis historická penologie č.1/2003, s. 2.

⁶⁰ Tamtéž, s. 10.

vyžadováním prvků vojenské kázně. Tato situace se začala měnit se začátkem devadesátých let, kdy se úřadu ujal Václav Havel, který razil demokracii ve všech směrech, a kdy byla ředitelstvím Sboru nápravné výchovy vypracována Koncepce rozvoje vězeňství v České republice v duchu Evropských vězeňských pravidel pro zacházení s vězňenými osobami. V této době se znovu otevírají dveře pro různé pedagogicko-výchovné aktivity v rámci programu zacházení, a tedy zlepšení práce s vězni. Začal vycházet časopis České vězeňství, který popisuje zrod těchto aktivit. Některé v pozmeněné podobě fungují dodnes, jiné úplně změnily svou strukturu či ukončily svoji činnost.

1.3.1 Volnočasové aktivity odsouzených ve Věznici Plzeň v historickém pohledu

Také aktivity Věznice Plzeň, mají svou historii. Některé přečkaly dlouhá desetiletí, některé v pozmeněné koncepci fungují dodnes, jiné byly nadobro zastaveny.

Jak už bylo naznačeno v jiné kapitole, dlouholetou tradici a zájem drží hudební aktivity. V roce 1937 zde byl založen jazzový orchestr, pro který odsouzení ze svých úspor sami nakoupili hudební nástroje. Také zájem o literaturu má zde své dlouholeté zastoupení. Ve stejném roce, jako vznikl jazzový orchestr, byl vydán první historický časopis s názvem Boráček, který vycházel od listopadu 1937. Časopis přinášel zisk, neboť o něj projevily zájem i jiné věznice, ale přesto byl z důvodu údajné špatné ekonomické situace o rok později, tedy v 1938, zrušen.

V roce 1930 byla zavedena hodina tělocviku, která byla pro některé odsouzené povinná a pro některé dobrovolná, přičemž rozhodujícím faktorem byl věk. Do třiceti let věku byl tělocvik povinný, pak dobrovolný.⁶¹ Dnes tělocvik již povinný není, ale sportovní aktivity drží prvenství v návštěvnosti „kroužku“ v rámci programu zacházení.

⁶¹ Srov. TAUŠEK, P., *Dějiny věznice Bory*, s. 68.

2. Aktuální stav českého vězeňství

Po vzniku Vězeňské služby ČR, samostatné jednotky státu, „osvobozené“ od politického režimu, se české vězeňství začalo „otevírat“ světu a společně s kolegy ze zahraničí hledalo optimální směr, kterým by se ubíralo. Pořádaly se a stále pořádají konference, kterých se Česká republika účastní nebo sama pořádá (Kroměříž, Praha). Na základě toho se začalo české vězeňství přibližovat evropským standardům a mohlo tak rychleji reagovat na „trendy“ v oblasti vězeňství a zlepšovat jeho kvalitu v přístupu k vězněné osobě jako k člověku, který má také základní práva. Proto byla např. v roce 2006 výborem ministrů Rady Evropy sepsaná Evropská vězeňská pravidla (dále jen EVP). Jsou to určitá doporučení s ohledem na Evropskou úmluvu o lidských právech, jak pracovat s vězněnými osobami. V první části jsou vypsány základní principy EVP.

Mluví se zde o zachování lidské důstojnosti, respektování lidských práv, zajišťování pozitivního aspektu či apelování na přípravu vězněné osoby po propuštění z vězeňského zařízení. I zde platí, že tato pravidla musí být uplatňována nestranně. Nelze diskriminovat na základě pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, náboženství, politického nebo jiného přesvědčení, národnostního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní menšině, podle majetku, narození nebo jiného postavení. Je zde poukázáno i na důležitost odděleného umístění vězněných mladistvých či osob s duševní poruchou.⁶²

Toto období je charakteristické přeměňováním represivních přístupů ve vězeňství v přístupy prospěšnější. Dopady represivních přístupů jsou:⁶³

- Přehlnutost věznic,
- Nedostatek financí na provoz a údržbu věznic,
- Nedostatek profesionálně zdatného personálu,
- Nepochopení veřejnosti, ale mnohdy i vlád pro problematiku vězeňství,
- Nedostatečná koordinace partnerů v trestní justici (spolupráce policie, soudců, stáních zástupců, probační a mediační služby či vězeňské služby.

⁶² Srov. Bez autora, „Evropská vězeňská pravidla“, VS ČR, [on-line] www.vscr.cz

⁶³ Srov. MENCLOVÁ, K., Sborník referátů mezinárodní konference, international conference european prison systems, Kroměříž 2004, GR VSČR, Praha: 2004, s. 9.

Všechny tyto problémy se snaží vězeňská služba minimalizovat a pracovat na nich, ať už se jedná o vězeňský systém existující u nás či v zahraničí. Jedním z nástrojů jsou nové profílance věznic či vytváření lepších a účinnějších programů zacházení, které budou plnit účel, ke kterému byly vytvořeny. Tedy plnohodnotné vyplnění času tráveného v systému vězeňství, naučení se aktivit a dovedností využitelné na svobodě. V českém prostředí jde o program, který vede odsouzené k osobní a společenské zodpovědnosti, podporování sebeúcty, rozvoj pozitivních vlastností osobnosti a zabránění degradace osobnosti. Program zacházení s odsouzenými můžeme rozčlenit na:

1. *pracovní aktivity,*
2. *vzdělávací aktivity,*
3. *speciální výchovné aktivity,*
4. *zájmové aktivity,*
5. *oblast utváření vnějších vztahů.*⁶⁴

Při nástupu odsouzeného do výkonu trestu odnětí svobody prochází ve věznici tzv. nástupním oddělením. Hlavním účelem tohoto oddělení je usnadnit adaptaci odsouzených na podmínky výkonu trestu, poznat osobnost odsouzených, určit prognózu jejich chování a přístupu k výkonu trestu odnětí svobody a na základě získaných poznatků zpracovat komplexní zprávu o odsouzeném. Na jejím zpracování se podílejí pracovníci nástupního oddělení, mezi které patří: vychovatel, sociální pracovníce, psycholog, speciální pedagog a vězeňský lékař. Věznice pak nabídne odsouzenému na základě této komplexní zprávy výběr z alternativ programů, vycházejících z možností věznice, které pro něj považuje za vhodné, v potřebné míře individualizované.⁶⁵

V současné době se také dává velký důraz na spolupráci s organizacemi pomáhajícími propuštěným osobám z výkonu trestu na svobodu – rodina, sociální kurátoři, charita, azylové domy - a probační a mediační služba (větší využití alternativních trestů)

⁶⁴ Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 s.b., v platném znění, kterou se vydává řád výkonu trestu.

⁶⁵ Srov. Vyhláška MS ČR č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

V České republice je v současné době třicet šest věznic. Devět z nich zabezpečuje výkon vazby – České Budějovice, Hradec Králové, Liberec, Litoměřice, Olomouc, Ostrava, Praha Pankrác, Praha – Ruzyně, Teplice. Zbýlých dvacet sedm zabezpečuje výkon trestu odnětí svobody. Věznice Odolov a Příbram jsou profilované jako věznice s dohledem. Jako věznice s dozorem jsou profilované věznice – Břeclav, Heřmanice, Kynšperk nad Ohří, Odolov, Ostrov a Rapotice. Věznice s ostrahou jsou Bělušice, Břeclav, Horní Slavkov, Jiřice, Kuřim, Nové Sedlo, Oráčov, Pardubice, Plzeň, Rýnovice, Stráž po Ralskem, Světlá nad Sázavou, Vinařice a Znojmo. Se zvýšenou ostrahou existují v České republice tři věznice – Karviná, Mírov, Valdice. Věznicí pro mladistvé je určena Věznice Všehrady. Existují zde také ústavy pro výkon zabezpečovací detence – Opava, Brno. Kromě základního rozdělení jsou v určitých věznicích zřízena speciální oddělení. Ve vazebních věznicích jsou dále zřizována oddělení pro výkon trestu a ve věznicích pro výkon trestu jsou zřizována oddělení vazby, oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním návykových látek ve věznici či oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených s mentální retardací.⁶⁶

2.1 Současnost Věznice Plzeň

Věznice Plzeň, tak jako i jiné věznice, je organizační jednotkou Vězeňské služby České republiky. V čele věznice stojí ředitel, kterého ustanovuje generální ředitel VSČR. Současným ředitelem plzeňské věznice je plk. Mgr. Petr Folk, který tuto věznici vede od 1. dubna 2009. Věznice Plzeň zabezpečuje výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby. Prostřednictvím justiční stráže zabezpečuje bezpečnost spádových soudů (Plzeň, Klatovy, Rokycany, Tachov, Domažlice). Věznice Plzeň, nebo-li Bory, jak se místně nazývá, je v současné době z hlediska ubytovací kapacity největší věznicí v České republice. Společně s výkonem vazby má kapacitu 1156 vězněných osob. Ve věznici je rovněž zřízeno specializované oddělení pro odsouzené s poruchou

⁶⁶ Srov. NGŘ VS ČR č. 21/2013, o vazebních věznicích a profilaci věznic Vězeňské služby České republiky, v platném znění.

osobnosti a chování, způsobenou užíváním psychotropních látek. Věznice Plzeň spolupracuje na základě dohody s obecně prospěšnou společností Centrum protidrogové prevence a terapie, o.p.s. v Plzni, která realizuje ve věznici program „Drogové poradenství ve věznici“.⁶⁷

Významnou událostí bylo v roce 2012 otevření stálé historické expozice v plzeňské věznici. V úvodu slavnostního zahájení zazněla duchovní skladba Ústavního chorálu, kterou v 30. letech 20. století složil a textem opatřil někdejší vrchní ředitel Trestnice pro muže v Plzni na Borech JUDr. František Kočí.⁶⁸

„Celé expozici dominuje velký osvětlený model věznice a přilehlého okolí, vyrobený odsouzenými v 70. letech 20. století. Výstavní panely s texty a fotografiemi přibližují historii a fungování borské věznice od doby její výstavby až téměř po současnost. Vystavené předměty, originály i kopie dokumentů, včetně vzácné pamětní knihy věznice, založené v roce 1926, a okovy na nohy z 19. století, zapůjčené Západočeským muzeem, vypovídají o vývoji plzeňského vězeňství. Expozici pak doplňují tři figuríny s uniformami dozorců z období první republiky, období Sboru nápravných zařízení ministerstva vnitra a z období Sboru nápravné výchovy ČSR.“⁶⁹ Tato expozice je čtvrtou stálou historickou expozicí v nejstarších věznicích České republiky vedle Mírova, Pankráce a Valdic.

V letošním roce (r. 2013) se konalo několik voleb. Výjimkou nebyla ani Věznice Plzeň. Vězněné osoby mají právo volit, pokud splňují zákonné normy pro volby. Proběhly zde první historické prezidentské volby a také volby do poslanecké sněmovny. Věznice Plzeň spolupracuje s několika zahraničními věznicemi. Navzájem se pracovníci navštěvují a vyměňují si zkušenosti, které by mohly vést ke zlepšení vězeňství a zacházení s vězněnými osobami. I v roce 2013 navštívila Věznici Plzeň polská delegace, se kterou Věznici Plzeň spojuje dlouholetá spolupráce.

⁶⁷ Srov. Bez autora, „Výkon trestu Věznice Plzeň“, webové stránky VS ČR, dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-plzen-47/o-nas-1613/vzdelavani-a-zamestnavani-veznu-849/vykon-trestu-ve-veznici-plzen-6358>, [on-line].

⁶⁸ Srov. PALEČEK, L., „Historická expozice v Plzeňské věznici“, webové stránky VS ČR, dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-plzen-47/informacni-servis-1614/aktuality-843/historicka-expozice-v-plzenske-veznici-9877>, [on-line].

⁶⁹ PALEČEK, L., „Historická expozice v Plzeňské věznici“, webové stránky VS ČR, [on-line].

I nadále zde funguje Školské vzdělávací středisko. Je součástí, jak už bylo řečeno v předešlých kapitolách, reformy českého vězeňství, jejíž hlavní obrysy se zrodily v roce 1992. Vycházely z Evropských vězeňských pravidel a současně ze zkušeností ve vyspělých západních zemích. Ve zkratce obsahovaly tyto body: udělit vzdělávání stejný statut jako pracovní činnosti, realizovat vzdělávání ve všech věznicích, zřizovat kurzy pro získání nebo rozšíření kvalifikace, realizovat vzdělání v rozsahu základní, případně zvláštní školy, rozšířit a modernizovat nabídku učebních oborů.⁷⁰

Jednou z mnoha významných událostí, mimo neméně významných událostí jako byly zahraniční návštěvy, návštěva představitelů vlády či generálního ředitelství ve Věznici Plzeň, byla účast jednoho příslušníka plzeňské věznice (npor. Milan Zeus s dalšími kolegy VS ČR) na zahraniční misi v Afgánistánu. Jednalo se o misi, jejímž účelem byl výcvik afgánského vězeňského personálu za účelem zlepšení jejich práce v oblasti vězeňství a zlepšení mezinárodních vztahů s touto zemí, zmítající se válkou. Účast byla dobrovolná, přesto bylo potřeba mít určité zkušenosti a dovednosti, které se v misi využijí. Jak jazykové, tak profesionální. Výcvik se konal v nové věznici v Puli Alam a byl zaměřen na procvičování technik poutání, překonání pasivního odporu a další techniky, které mohou vězeňskému personálu pomoci při práci s vězňnými osobami a zajištění chodu věznice.⁷¹

2.2. Současná paleta volnočasových aktivit v českém vězeňství

Současná nabídka volnočasových aktivit pro vězňné osoby je velmi pestrá. Od čtenářských kroužků, po pořádání sportovních olympiád či turnajů mezi věznicemi. Informace o těchto aktivitách, jejich vznik a vývoj, můžeme nalézt v jednotlivých číslech časopisu České Vězeňství. Realizace volnočasových aktivit není tedy nemožná, ale je omezena možnostmi dané věznice. Hlavními určujícími faktory jsou prostory,

⁷⁰ Srov. JOHN, R., „Vzdělávání odsouzených ve druhé polovině 20. let“, časopis Historická penologie č. 3/2010, s. 8.

⁷¹ Srov. KOLÁŘ, O., „Vězeňská služba ČR znovu v Afgánistánu“, časopis ČV, č. 4/2012, s. 8.

finance, ideologie a v neposlední řadě personální obsazení. Jsou to zaměstnanci věznice, kteří mohou svůj čas věnovat těmto lidem a dát jim více, než pouze klasickou aktivitu ohraničenou jen materiálovými možnostmi.

Tak jako u „běžně“ pracujících lidí i pro zaměstnaného odsouzeného začíná volný čas po příchodu ze zaměstnání do ubytovacích prostorů a končí večerkou. O víkendech je volný čas ohraničen pouze budíčkem a večerkou. U nepracujících odsouzených, kromě doby spánku (8 hodin), tvoří „volný čas“ prakticky celý den a to sedm dní v týdnu.⁷²

Nabídkami volnočasových aktivit v současnosti v českém vězeňství jsem se zabývala již ve své bakalářské práci, proto bych ráda na ni odkázala a dále na již zmíněný časopis České Vězeňství dostupný na webových stránkách Vězeňské služby ČR. Z důvodu kompletnosti mé diplomové práce je zde však obecně přiblížím.

Tyto nabídky volnočasových aktivit bychom mohli rozdělit na tři hlavní kategorie, do kterých se dají jednotlivé aktivity zařadit: Sport – sportovní aktivity; Divadlo - kultura – umění – hudba; Rukodělná výroba – dílny.

Sport – sportovní aktivity

Sem můžeme zařadit veškeré pohybové aktivity, od cvičení v posilovně po závodění. Někteří odsouzení mají to štěstí, že nemusí sportovní aktivity vykonávat jen ve věznici v tělocvičně, posilovně či místech k tomu určených, ale že se mohou pod dohledem speciálního pracovníka (speciálního pedagoga, vychovatele) podívat za zdi věznice. Takto zaměřené aktivity by měli odsouzení naučit sebekázně, vytrvalosti, hraní „fair play“ a vytvoření si kladného vztahu ke sportu, k pohybu jako takovému. Dále pak spolupráci, důvěře a naučení se odstranění tlaků (deprese, agrese) správným způsobem.

⁷² Srov. HÁLA, J., Úvod do teorie a praxe vězeňství, s. 141.

Divadlo - kultura – umění – hudba

„Divadlo žije“!. Toto motto neplatí jen pro veřejná divadla, kam se dostane běžný člověk. Platí to i o divadle-kultuře za zdmi vězení. Není to sice Shakesperare a jeho Macbeth, ale některé jeho hry by se mohly řadit na přední příčky „dobrých kousků“. Hodně se hraje komedie ve stylu Járy Cimrmana. Ve své kmenové Věznici jsem byla několikrát na představení místního divadelního kroužku. Hrají pravidelně na Vánoční besídce a vždy se jim to moc povede. Nejsou to profesionální herci, přesto do toho dají vše, co umí a výsledek vždy stojí za to. Je to zde bráno jako určitý druh terapie specializovaného oddělení.

Podobným žánrem je hudba. Skoro ve všech věznicích bychom našli hudební kroužek zabývající se buď obecně hudbou nebo nějakým konkrétním žánrem či dokonce hraním na hudební nástroje. Hudba nejenom uklidňuje a má blahodárné účinky na lidský organizmus, ale taktéž učí člověka trpělivosti a sebekázi. Proto se konají koncerty pro odsouzené, takže i oni mají tu možnost poslechnout si dobrou muziku. Od klasiky až po rock. Například v roce 2011 zněla zdmí Věznice Drahonice rocková muzika od kapely Status Praesents.⁷³ V některých věznicích dokonce opravují či vyrábějí hudební nástroje v rámci programu zacházení. Ve Věznici Odolov restaurují housle. V roce 2011 předali několik zrestaurovaných a vyrobených houslí Základní umělecké škole v Úpici.⁷⁴

Velkou kapitolu v této skupině aktivit hraje Arteterapie. Je určena zejména pro odsouzené ze specializovaného oddělení. Arteterapie je léčení prostřednictvím obrazu a výtvarných aktivit. Cílem je naučit odsouzené smysluplně trávit svůj volný čas. Vést je k vytváření pracovních návyků, smyslu pro povinnost a uznání hodnot práce. Když je to možné a obrazy jsou opravdu kvalitně namalované, účastní se dané věznice i výstav a soutěží. Dostane-li odsouzený nějaké ocenění a nejen od vychovatele, ale i nějakou uznávanou cenu „zvenčí“, je to další pozitivně motivující prvek pro odsouzeného. Je to účinný terapeutický prostředek.

⁷³ Srov. HYKL, J., „*Tvrdá muzika pro tvrdé chlapy*“, časopis České Vězeňství č. 1/2011, s. 37

⁷⁴ Srov. NÁGL, J., „*Odolovští vězňové restaurují housle*“, časopis České Vězeňství č. 1/2011 s. 10.

Rukodělná výroba – dílny

Plno odsouzených je manuálně zručných a tak pokud je to možné, jsou zařazeni v rámci programu zacházení do nějaké manuální aktivity. Tyto aktivity jsou vhodné také pro odsouzené, kteří na základě hodnocení specialistů (psycholog, speciální pedagog, vychovatel) nejsou vhodní pro kolektivní – sportovní aktivity. Odsouzení vyrábějí různé předměty, od keramických hrníčků až po nábytek. V některých věznicích (viz. Divadlo-kultura...) dokonce vyrábějí a opravují hudební nástroje. V jiných věznicích zase vyrábějí hračky pro děti do nemocnic či dětských domovů nebo pro ně staví dětská hřiště.

2.2.1. Současná paleta volnočasových aktivit ve Věznici Plzeň

Současnou nabídku volnočasových aktivit uvádím ve stručném exkurzu, neboť blíže jsem se jimi zabývala při psaní své bakalářské práce.⁷⁵ Některé aktivity fungují stále v nezměněné podobě, některé se musely upravit a přizpůsobit situaci, jiné byly kvůli větším finančním nákladům pozastaveny na neurčito (současná ekonomická situace). V současné době poskytuje Věznice následující nabídku volnočasových aktivit. Aktivity jsem pro lepší orientaci rozdělila do dvou skupin: sportovní aktivity a vzdělanostně-dovednostní aktivity.

Sportovní aktivity^{76,77}

Fitness – účelem této aktivity z programu zacházení je směřování odsouzených k duševní hygieně, dodržování zásad a metod k dosažení stanoveného cíle a upevnění fyzické kondice. Odsouzený zde získává i základní teoretické znalosti v oblasti biologické stavby těla (např. znalosti o svalové soustavě, správném napětí svalu apod.).

Šachy – tato výchovně vzdělávací činnost má i sportovní charakter ve smyslu učení se „fair play“ a zdravé soutěživosti při šachových turnajích. Dále jde při této

⁷⁵ Srov. FOLDOVA, L., „*Volnočasové aktivity obviněných a odsouzených ve Věznici Plzeň*“, České Budějovice: 2012, s. 18.

⁷⁶ Písemná příprava vedoucích kroužků, Interní materiály Věznice Plzeň, dostupné v archivu autorky.

⁷⁷ Srov. FOLDOVA, L., „*Volnočasové aktivity obviněných a odsouzených ve Věznici Plzeň*“, s. 18-20.

činnosti o rozvoj osobnosti, odreagování a uvolnění psychického napětí. Cílem této aktivity je zlepšování dovednosti a schopnosti kombinovat a vyhodnocovat situaci. Učí hráče vyrovnat se s prohrou a dodržovat stanovená pravidla. Tato aktivita je účinným terapeutickým prostředkem a jejím cílem je postupná integrace jedince do kolektivu.

Stolní tenis – je rovněž technicky i materiálně nenáročná aktivita. Výchovně vzdělávacím cílem této aktivity z programu zacházení je prohlubovat rychlost, vytrvalost, koordinaci a zdokonalovat postřeh. V neposlední řadě jde o obnovu fyzické i psychické rovnováhy. Stolní tenis se výborně osvědčil jako aktivita při protidrogové prevenci

Stolní fotbal – další oblíbenou aktivitu z programu zacházení. Účel této aktivity je velmi podobný jako u předešlých sportovně - výchovných aktivit. Má odsouzené vést ke smyslu pro sportovní činnost, čtení odborné literatury, sledování sportovního dění u nás i ve světě (celostátních soutěží), dále k rozvoji zdravé soutěživosti a upevňování kladných charakterových vlastností (jako je ukázněnost, sebeovládání či čestnost).

Elektronické šipky – Cílem této aktivity je rozvoj osobnosti, odreagování, uvolnění psychického napětí, zlepšování dovednosti a zručnosti hráčů, aktivní využití volného času a integrace jedince do kolektivu. Učí hráče vyrovnat se s prohrou a dodržovat stanovená pravidla.

Zdravý životní styl – aktivita programu zacházení podobající se programu fitness s tím rozdílem, že zde se jedná nejenom o fyzickou stránku života, ale i zdravé stravování, zdravé životní prostředí a relaxaci (regeneraci organismu).

Stolní hokej (Stiga liga) – aktivita s nejdelší kronikově dokumentovanou historií ve Věznici Plzeň. Její historie spadá až do roku 1999, kdy se zrodí v hlavách vychovatelů nápad posunout „obyčejný“ stolní hokej na „profesionální“ úroveň. Hra je upravena pro podmínky ve výkonu trestu. Má svá jasná pravidla, pravidelné zápasy a svá ocenění. Odsouzení tuto aktivitu přijali s nadšením a sami se snažili k této hře přistupovat jako ke skutečnému boji. Tohoto ducha má tato aktivita dodnes.

Kroužek míčových her – sportovní aktivita, při které se vybraní odsouzení schází dle rozvrhu na tělocvičně a hrají určité míčové hry. Nejčastějšími hrami jsou nohejbal, volejbal a vybíjená. Dále se zde může hrát tzv. líný tenis s měkkými míčky.

Tak jako i jiné sportovní aktivity má naučit spolupráci, hraní fair play, odreagování se a „vybít“ negativní energii, která se může v člověku hromadit.

Vzdělanostně – dovednostní aktivity^{78,79}

Motoristický kroužek – na základě velkého zájmu odsouzených o auta, motorky a další motorová vozidla vznikl tento kroužek. Kromě povídání si obecně o novinkách z oblasti aut, výkonnosti, náročnosti na provoz či opravy, se zde konají přednášky a konzultace o pravidlech silničního provozu či sledování a rozebírání sportovních akcí z této oblasti (F1, rallye, závody aut a motorek).

Hudební poslechový kroužek – Odsouzení zde hrají na hudební nástroje jako je kytara, klávesy či bicí. Buď hrají podle not známé melodie a písně či je sami skládají, a poté interpretují. Odsouzení si zde osvojují techniky hry na různé nástroje, zkusí hrát hudbu jednotlivých etnik jako pomoc při spolupráci s lidmi jiných národností či poslouchají různé hudební styly a poté se je snaží sami napodobit. Tato aktivita je oproti jiným kroužkům specifická tím, že se realizuje na specializovaném oddělení pro drogově závislé jako protidrogová terapie. Hudba obecně má dobré účinky na organizmus, proto je zahrnuta i do tohoto prostředí.

Čtenářský kroužek – tato aktivita vznikla na základě zájmu odsouzených o literaturu. Ve Věznici je poměrně bohatě vybavená knihovna, ze které se dají vypůjčovat knihy na různé oddíly pro dané odsouzené. Knihy jsou evidovány a v půjčování existuje systém s odpovědností určeného odsouzeného. Ten zapisuje jednotlivé výpůjčky do sešitu, kde si i poznamenává jejich počet, stav knihy a ohlasy na dané dílo.

Zeměpisný kroužek – tento kroužek je určený všem, kteří mají zájem dozvědět se informace ze zeměpisné oblasti či se v nich zdokonalit. Do této oblasti lze zařadit i multikulturní stránku z pohledu spolupráce různých kultur či národů, morálku, ale také právní povědomí různých zemí. Kroužek probíhá dvakrát týdně v kulturní

⁷⁸ Písemná příprava vedoucích kroužků, Interní materiály Věznice Plzeň, dostupné v archivu autorky.

⁷⁹ FOLDOVA, L., „Volnočasové aktivity obviněných a odsouzených ve Věznici Plzeň“, České Budějovice: 2012, s. 21-23.

místnosti, kde je televize s videem a tudíž možnost přednášky obohatit o vzdělávací dokumenty s příslušnou tematikou o dané lokalitě

Truhlářská dílna – tato aktivita se zaměřuje na vytrvalost a odpovědnost za splnění uložených úkolů, správné zacházení s nářadím, získání a zdokonalování zručnosti při zacházení s jednotlivými nástroji. Hlavním účelem této aktivity je kromě vzdělávacího efektu i osvojování manuálních dovedností a návyků, zvyšování estetického cítění, trpělivost či zodpovědnost vůči sobě a ostatním v dílně.

Dějepisný kroužek – je koncipován podobně jako zeměpisný kroužek. Je zde především o získání a rozšíření informací o dějinách lidské civilizace. Její vznik, rozvoj, specifika dob a jejich pozitivní či negativní vliv na naši dobu, pomocí přednášek a zhlédnutí historických filmů či dokumentů. I v tomto kroužku je na konci diskuze na dané téma a zápis z něj. Kroužek probíhá dvakrát až třikrát v týdnu na kulturní místnosti s možností využití videa.

Ergoterapie (zahrádka, skleník) – další aktivita určená především pro odsouzené ze specializovaného oddělení pro drogově závislé. Vybraní odsouzení si zde osvojují základní pracovní návyky a schopnosti spolupráce v kolektivu. Na určeném prostoru se v rámci terapie snaží obdělávat několik záhonků a starat se o skleník. Učí se tím trpělivosti, preciznosti a ohleduplnosti. Odměnou jsou krásné vypěstované květiny, zelenina a v neposlední řadě možnost pobytu na „čerstvém vzduchu“.

Základy práce na PC – kroužek pro odsouzené, jež projeví zájem naučit se základy výpočetní techniky. Dle rozvrhu dochází vybraní odsouzení do místnosti s několika počítači, kde se se speciálním pedagogem učí základním aplikacím na počítači – Word, Exel. Vězněné osoby si tímto kroužkem osvojují základní ovládání počítače a práci s ním. Pro některé je to motivace k získání lepšího zaměstnání po opuštění věznice, pro jiné „trénink mozku“.

3. Psychosociální souvislosti mezi výběrem volnočasových aktivit a trestnou činností

Co vede odsouzeného k výběru volnočasové aktivity? Jaké pohnutky a faktory ho při rozhodování ovlivňují? Podle čeho si vybere z dané nabídky? Je samozřejmé, že takové rozhodnutí závisí jak na vnějších faktorech (typ věznice, specifikum oddílu, materiální vybavení, finanční možnosti a také samotný seznam činností, které jsou vězňi nabídnuty), tak na jeho vnitřních motivech, vlastnostech, povaze, osobnosti.

Definovat pojem osobnost je náročné, existuje velké množství definic, přístupů k tomuto pojmu. Například Milan Nakonečný ji definuje jako soubor faktorů utvářející individualitu a jedinečnost každého jedince. Jedna stránka je to, s čím se narodíme. Druhá stránka je výchova, faktory a prostředí, které na nás působí. Člověk je tak definován jako biologická, ale i společenská bytost. Biologická determinace se projevuje jako příslušnost k určitému živočišnému druhu v jeho druhově specifické stavbě a činnosti nervové soustavy. Tvoří ji především evolučně preformované programy chování (systém vrozených reflexů a instinktů) a dědičností.⁸⁰

Karel Dušek s Alenou Večeřovou – Procházkovou uvádí, že osobnost představuje integraci duševních a tělesných vlastností člověka, která se utváří v průběhu individuálního vývoje a která se projevuje v jeho společenských vztazích. Vychází z biologických základů a utváří se v celém procesu vzájemného působení individua a prostředí. V průběhu individuálního vývoje osobnosti se vrozené dispozice stále více doplňují získanými vlastnostmi.⁸¹

Člověk se do společnosti začleňuje procesem socializace. První sociální skupinou, která se na vývoji člověka nejvíce podílí, je rodina, primární, i ta širší. Rodina, vztahy mezi rodiči, výchovný styl, způsob jednání a komunikace, zvyky, trávení volného času... to vše člověk již jako dítě vnímá, pokládá to za normu a vzor, učí se tomu, je tím vším formován. Dále jsou to státní instituce, jako je mateřská škola, základní škola,

⁸⁰ Srov. NAKONEČNÝ, M., „*Psychologie osobnosti*“, Praha: Academia, 1995, s. 20

⁸¹ Srov. DUŠEK, K., VEČEŘOVÁ - PROCHÁZKOVÁ, A., „*Diagnostika a terapie duševních poruch*“, Praha: Grada, 2010, s. 115.

střední školy. Zde mají vliv na jedince jak autority v podobě pedagogických pracovníků, tak vrstevníci. Ze skupiny vrstevníků, spolužáků dítě přejímá vzory a návyky, tato skupina pro něj bývá referenční, identifikuje se s ní a napodobuje ji ve svém životě. Do kategorie vlivů prostředí patří také sociální normy, vzory, ideály, které jsou v dané době v určité společnosti všeobecně akceptované, dále kulturní normy, zvyklosti, tradice charakteristické pro určitou oblast, příslušnost k určité sociální vrstvě.

82

Jedno z dalších možných státních zařízení, které mohou osobnost jedince formovat, je i vězení. Musíme si uvědomit, že jde o abnormální prostředí, plné neobvyklých, patologických, negativních vlivů. I když se do vězení dostane člověk již jako zralá dospělá osobnost, dané prostředí na něj působí a formuje ho. Čím déle je poté vězněná osoba v tomto prostředí, tím více je jím ovlivněna.

Pobytem ve vězení se přetváří jak některé rysy osobnosti, tak se negativně formují jejich sociálně žádoucí vzorce chování. Celkový aktuální psychický stav u odsouzených osob může být ovlivněn mnoha vlivy: faktem samotného odsouzení, změnou životního stylu – pobytem ve věznici, sociální izolací, ztrátou kontaktů s rodinou, zpřetrháním svazků s vnějším světem, pocitem prázdnoty, sexuální frustrací, ztrátou zábavy. Aby se jedinec v takovém prostředí adaptoval, musí si zvyknout na vysoce organizovaný život, tím ztratí svoji aktivitu a iniciativu. Také se identifikuje s kriminální subkulturou, zčásti přijme její normy, pravidla, hodnoty, postoje a také systém racionalizací (obranných mechanismů). To vše zaštiťuje pojem prizonizace, která zvyšuje pravděpodobnost následné recidivy.⁸³

Jak už bylo řečeno v předešlých kapitolách, s odsouzenými ve věznicích nepracují jen dozorci, ale také specialisté – vychovatelé, speciální pedagogové, sociální pracovníci a psychologové. Pro tyto pracovníky jsou základy psychologie nezbytné, a to nejen osobnosti, ale i sociální a forenzní psychologie. Forenzní psychologie patří do skupiny aplikovaných psychologických disciplín. Těmto aplikovaným disciplínám je společné zkoumání otázek pátrající po chování a prožívání s ohledem na konkrétní,

⁸² Srov. PAVLOVSKÝ, P., a kolektiv, „*Soudní psychiatrie a psychologie*“, Praha: Grada, 2004, s. 177

⁸³ BLATNÍKOVÁ, Š., „*Psychologické aspekty uvěznění*“, časopis: *Psychologie dnes* č. 9, s. 18 – 20.

reálný život. Forezní psychologie se tedy zabývá „*chováním a prožíváním lidí v situacích regulovaných právem, a to především právem trestním*“.⁸⁴ Podle fázi aplikace práva se rozlišuje několik oblastí forezní psychologie. Pro naše účely jde hlavně o penitenciární psychologii. Ta se zabývá psychologickou problematikou spjatou s výkonem trestu. Čili soustřeďuje se na chování a prožívání osobností pachatele ve výkonu vazby či trestu odnětí svobody. Z tohoto pohledu je dobré si pachatele trestných činů zařadit do určitých psychologických typologií. Tato typologie slouží jako nástroj poznávání osobnosti pachatele např. při výslechu, či dalších úkonech spojených s výkonem trestu. Existuje mnoho forezních typologií. Pro účely své práce jsem vybrala následující typologii, která volí hlediska blízká psychopatologii. Jednotlivé typy nepředstavují vlastní motivy jednání, jsou jen výrazným faktorem osobnosti ovlivňující podobu trestného činu. Jedná se o tyto typy osobnosti pachatele (vězněné osoby):⁸⁵

- **Socializovaný (normální) typ:** tato osobnost má myšlenkové pochody i prožívání srozumitelné. Svědomí je utvořeno a na spáchaný čin reaguje běžnými projevy, jako je lítost, smutek, úzkosti z reakcí okolí a obavy o jeho další životní cesty. Spáchaný čin má spíše epizodický charakter. Motivace je srozumitelná, často jde o nedbalostní činy nebo skutky vyvolané silnými situačními tlaky. Kontakt s tímto typem lze většinou navázat snadno, fungují na něj apelace na morální hlediska či stimulace kladných vlastností jeho osobnosti
- **Neurotický typ:** tato osobnost se projevuje výskytem neurotických poruch - zvýšenou úzkostností, depresivním laděním, neurovegetativními poruchami, hysterickými reakcemi, nutkavými vtíranými představami a chováním. Tyto prvky osobnosti se promítají do kriminálního jednání. Do jeho motivace i způsobu spáchání trestného činu. Často se jedná o mladistvé nebo mladé pachatele s nevyřešeným emocionálním konfliktem v rodině. Delikt je pak reakcí na rodičovskou dominanci, přehlížení otcem, potřebu sociálního uznání, pocity viny a podobně. Bývá označován jako emočně narušený, nestabilní jedinec. Proto se předpokládá i určitý rukopis při páchaní trestného činu.

⁸⁴ Srov. ČÍRTKOVÁ, L., „Forezní psychologie“, Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, s.10.

⁸⁵ tamtéž, s. 61.

K tomu patří amatérské chyby, zanechání stop, chaotický útěk nebo neúčelné odcizení nepotřebných předmětů z místa činu. Komunikace s tímto typem osobnosti je sice trochu komplikovanější oproti prvnímu typu, ale i zde funguje určité odvolávání se na morální normy a hodnoty. Důležité je jednoznačná a přímá komunikace a projev pochopení. Není vhodné vytvořit u něj pocit, že je již předem „odepsaný“.

- **Psychopatický typ:** je ovládán spíše temperamentovými a charakterovými rysy a vlastnostmi než situačními vlivy, což se projeví na motivaci i způsobu spáchání skutku. Taková osobnost se projevuje svéráznými, neobvyklými způsoby chování a prožívání. Množství studií potvrzuje hojné zastoupení psychopatů mezi recidivisty. Jde o trvalou, pevně ukotvenou odchylku v osobnosti člověka, proto je jednání s nimi velmi obtížné. V zahraniční literatuře se můžeme setkat i s označením sociopat. Toto označení má modernější původ anglosaské školy a používá se především pro označení formy poruchy osobnosti, která se projevuje odmítáním, nerespektováním či porušováním sociálních norem a pravidel. Je zde zdůrazněno sociální hledisko. Při výkonu trestu jde o neproblémovější pachatele. Komunikace a práce s tímto typem osobnosti je dosti náročná i pro odborníky. Díky oploštělé emocionalitě, nepůsobí postupy kladné stimulace – apelace na morální hodnoty, svědomí. Důležitá je dobrá příprava odborníka, který s ním bude pracovat, neboť každé zapochybování, zaváhání je využito k prospěchu pachatelovu. Velmi inteligentní jedinci mohou takto mást, a při výslechu či pohovoru mohou odvádět pozornost od klíčových otázek. Proto i náprava ve výkonu trestu je minimální.
- **Mentálně nedostačivý typ:** se vyznačuje podprůměrnými rozumovými schopnostmi, slovní zásobou, neschopností verbalizovat vlastní pohnutky a neschopností vzhledu do motivace ostatních lidí. Tento typ by se dal označit za „primitivní osobnost“. Kriminální činnost proto nebývá promyšlená. Jedná jednoduše, přímočaře. Často se dopouští násilné trestné činnosti či sexuálních útoků vůči neadekvátním objektům, jako jsou děti anebo zvířata. Pokud by se jednalo o skupinový čin, bývá tím, kdo to vykoná. Z důvodu jeho nižší

mentální úrovně, je zde zvýšená ovlivnitelnost, proto je při pohovoru důležitá obezřetnost

- **Psychotický typ:** psychotická osobnost trpí psychózou (těžké duševní onemocnění). Většinou páchá násilné činy pod vlivem určité poruchy vnímání nebo myšlení. Trestné činy jsou typické svoji nesrozumitelností, bizardností, brutalitou a nepochopitelnou, zvrácenou motivací (př. psychotik zabije své děti, aby je ochránil před následky tohoto nespravedlivého světa, či únosem mimozemské civilizace). I u tohoto typu je důležitá obezřetnost při komunikaci a věrohodnosti výpovědi ⁸⁶

Abychom si ještě více přiblížili a lépe pochopili pohnutky, motivy vězňených osob, tj. pachatelů trestných činů, podívejme se na teorie zdrojů, vzniku kriminálního jednání. Ingrid Matoušková ve své knize uvádí tyto teorie:

- a) psychoanalytická – kriminální chování je důsledkem negativních zážitků v dětství – emocionálních konfliktů
- b) behavioristická – kriminální chování je ryze naučené chování (rodina, integrace do společnosti)
- c) kognitivistická – pochybná kognitivní schémata – jak analyzují skutečnost, jak vnímají, schéma vnímání je patologické
- d) nová teorie – tzv. teorie chaosu – předmětem zkoumání je náhoda, situace, kterou nemůžeme předvídat, ovlivnit, je nezávislá na naší vůli ⁸⁷

Již výše zmíněný termín psychopatický typ / psychopatická osobnost prošel vývojem a v dnešní době je nahrazován termínem / diagnózou disociální (asociální) porucha osobnosti. Poruchy osobnosti pojímá Mojmir Svoboda jako extrémně vystupňované povahové a charakterové rysy, které vedou k poruchám sociální adaptace. Maladaptivní postoje a chování se projevují v různých osobních a sociálních situacích, vedou k pocitům nepohody, mají negativní vliv na společenské a pracovní fungování. Autor dodává, že i když jde o trvalou povahovou odchylku od normy, podléhá porucha

⁸⁶ Srov. ČÍRTKOVÁ, L., „Forenzní psychologie“, Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, s. 62 - 67.

⁸⁷ Srov. MATOUŠKOVÁ, I., „Aplikovaná forenzní psychologie“, Praha: Grada, 2013, s. 86.

osobnosti určité dynamice. Počátky lze vystopovat v dětství, některé projevy se stárnutím zmírňují (agresivita, disociální projevy), některé naopak zvyrazňují (paranoidita, deprese).⁸⁸ Mezi kriminálními recidivisty se výskyt disociální poruchy osobnosti odhaduje na 70 až 100%, v běžné populaci jde o 1%.⁸⁹

Dle Svobody je pro jedince s disociální poruchou osobnosti typické hledání uspokojení svých potřeb za každou cenu, bez ohledu na jiné. Je značný rozpor mezi jeho chováním a společenskými normami. Člověk se projevuje sklonem k proti společenskému chování, není schopen empatie, nemá dostatečně rozvinuté vyšší city, je společenský nebezpečný, objevuje se týrání dětí, v dětství záškoláctví, krádeže, šikana. Mezi jeho rozvinuté strategie patří bojovnost, expanzivita, k nerozvinutým potom empatie, sociální citlivost.⁹⁰

Petr Novotný přispěl v oblasti osobnosti zločince zajímavými postřehy. Zmiňuje, že pachatel bývá často označován za anetického, to znamená, že není schopen vžítí se do negativních pocitů oběti, do její bolesti a utrpení. Anebo jej její psychická trýzeň a bolest dokonce vábí, takže tyto svoje emoce navozuje plánovaně a promyšleně. Pokud chceme odkrýt alespoň některé síly a podněty, které formovaly či deformovaly jeho nitro, je nutné hledat v delikventově dětství, rodině, mezi opatrovníky a blízkými vrstevníky, ve zdravotní a sociální anamnéze. Osoby, které jej zadržely, soudily, věznily nebo převychovaly, považují zločinci za své nepřátele, protože mu v ničem nerozumí. Rád obviňuje ostatní z vytvoření nepříznivé situace, do níž se svým životním způsobem dostal, aniž by se snažil propříště podobným situacím vyhnout.

„Když ostřílený provinilec nebo zločinec při zadržení policií pláče, nedejme se zmást: i když se na první pohled zdá, že pláče nad svými odhalenými zločiny či nad svými oběťmi, projevuje tím soucit výhradně sám nad sebou, jako by sám sobě tímto způsobem vyslovoval soustrast za neblahé životní peripetie. Dočkat se opravdové

⁸⁸ Srov. SVOBODA, M., a kolektiv, „Psychopatologie a psychiatrie“, Praha: Portál, 2006, s. 255.

⁸⁹ Srov. BLATNÍKOVÁ, Š., „Psychologické aspekty uvěznění“, časopis: *Psychologie dnes*, č. 9, s. 18–20.

⁹⁰ SVOBODA, M., a kolektiv, „Psychopatologie a psychiatrie“, s. 258.

věrohodné lítosti nad vlastními skutky či projevu soucitu u ostříleného delikventa v podstatě nelze.“⁹¹

Jak psychické, tak sociální faktory se podílejí na podobě osobnosti jedince. Tím pádem na motivaci, vůli, rozhodování. Čemu dá člověk přednost, co si zvolí, čemu se raději vyhne. Pokud chceme zjistit pohnutky a souvislosti, které člověka vedou k výběru, musíme jej brát jako komplexní osobnost, na kterou působí různé faktory. Bylo by naivní myslet si, že jen osobnostní charakteristiky hrají roli při volbě, výběru jedince. Důležitou roli hrají i vnější faktory, zejména právě ve věznici – stupeň bezpečnosti, způsob zacházení s daným odsouzeným, zda se dostane s cely na většinu dne nebo jen v určitou dobu a pod dozorem, zda se může pohybovat mimo oddíl, popřípadě mimo věznici (např. výlety na kolech, návštěvy hradů a zámků v rámci extramurálních aktivit).⁹² Všechny tyto faktory určitým způsobem ovlivňují jednání vězně, jeho rozhodování a vybírání si.

⁹¹ Srov. NOVOTNÝ, P., „*Epidemie delikvence*“. Liberec: Dialog, 2006, s. 37.

⁹² Srov. FOLDOVA, L., „*Volnočasové aktivity obviněných a odsouzených ve Věznici Plzeň*“, s. 13.

VÝZKUMNÁ ČÁST

Data pro výzkumnou část jsem získávala z písemností a rozhovorů provedených s odsouzenými na oddělení výkonu trestu ve Věznici Plzeň a s příslušnými specialisty pro dané oddělení (psychologové, vychovatelé, speciální pedagogové).

1.1. Cíl práce a výzkumné otázky

Cílem výzkumné části mé práce bylo najít odpověď na výzkumné otázky. **Existuje souvislost mezi výběrem druhu volnočasové aktivity a trestným činem, za který byl obviněný odsouzen? Pokud ano, jaká a proč.**

Cílovou skupinu představovali odsouzení z výkonu trestu odnětí svobody z oddělení 5/3 ve Věznici Plzeň, kde jsem se již pohybovala při psaní bakalářské práce. Prostředí jsem proto dobře znala. Výběr respondentů jsem nechala na speciálním pedagogovi, který mi při realizaci mé bakalářské práce, tak i diplomové práce pomáhal. Rozhovory jsem provedla s muži ve výkonu trestu. Celkem jsem provedla dvacet rozhovorů.

1.2. Metodika

Výzkum této bakalářské práce byl od počátku orientován jako kvalitativní. *„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“*⁹³

⁹³ HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, vydání: 2., aktualizované, Praha – Portál: 2005, s. 48.

Kvalitativní výzkum by se dal přirovnat k práci detektiva, který vyhledává, zkoumá, vybírá a analyzuje získané informace, které přispívají k osvětlení připravených výzkumných otázek. Provádí dedukci a indukci, pohybuje se přímo v terénu v přirozeném prostředí respondenta, kterému by se měl umět přizpůsobit a vypadat v něm přirozeně. Jedině tak získá co nejvíce informací, které potřebuje pro své závěry. Sběr dat a jejich analýza probíhá při tomto výzkumu v delším časovém horizontu, proto by měl výzkumník disponovat určitou dávkou trpělivosti a preciznosti.

Kvalitativní výzkum má několik základních přístupů. Pro účely mé práce byl nejvhodnější přístup tzv. „Zakotvená teorie“. *„Je to označení pro určitou strategii výzkumu a zároveň způsob analýzy získaných dat. Cílem výzkumu, je návrh teorie pro fenomény v určité situaci, na niž je zaměřena naše pozornost (pozornost výzkumníka). Pozornost se věnuje především jednání a interakcím sledovaných jedinců a procesům v daném prostředí“.*⁹⁴ Tato teorie vyžaduje obvykle více vstupů do terénu a data jsou analyzována mezi těmito vstupy. Konec nastává až tehdy, kdy další získávaná data již nepřispívají k dalšímu vývoji teorie.

V první části mé práce šlo o zpracování teoretických informací z literatury, zákonů, vyhlášek, nařízení Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky, či vnitřních řádů Věznice Plzeň a jejich interpretace. V druhé části jsem na základě poznatků z teoretické části provedla s vězněnými osobami rozhovory na zadané téma. Rozhovory se konaly v kanceláři speciálního pedagoga pro výkon vazby a pro výkon trestu. Rozhovory jsem prováděla samostatně za dodržení bezpečnostních opatření dle vnitřního řádu Věznice Plzeň.

Výzkum byl prováděn od prosince 2013 do konce února 2014 v oddělení výkonu vazby a trestu. Bylo potřeba podat žádost k rukám ředitele Věznice Plzeň plk. Mgr. Petra Folka, který žádost projednal a schválil. Následně jsem se domluvila se speciálním pedagogem pro oddělení výkonu vazby a poté pro oddělení výkonu trestu, na termínech provedení rozhovorů s vězněnými osobami.

⁹⁴ HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, vydání: 2., aktualizované, Praha – Portál: 2005, s. 123.

Vybrané odsouzené jsme nejprve společně se speciálním pedagogem seznámili s tematikou a důvodem výzkumu. Když respondenti souhlasili s rozhovorem, posadili jsme se společně ke stolu v kanceláři příslušného speciálního pedagoga, který společně s dozorcem stál opodál.

Rozhovory byly díky specifčnosti prostředí zaznamenávány pouze písemně během rozhovoru a krátce po něm. Znění rozhovorů bylo následně přepsáno pro lepší využití do textového dokumentu. S každým respondentem jsem dělala přibližně tři ucelené rozhovory, ze kterých jsem zpracovávala potřebné informace.

1.3. Výsledky

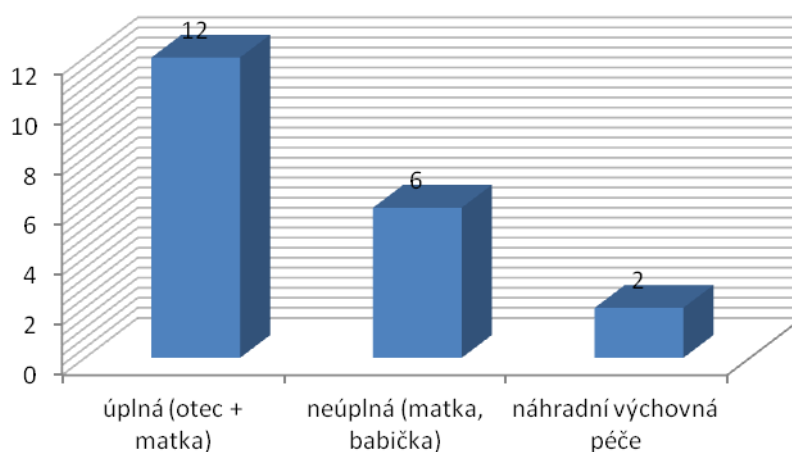
Celý výzkum je znázorněn v těchto tabulkách, jejichž popsání je umístěno v následující části. Snažila jsem se zmapovat, zdali existuje nějaká souvislost mezi výběrem druhu volnočasové aktivity a trestným činem, za který byl obviněný odsouzen, popř. jaká a proč?

Tabulka č. 1: Uvádí rozdělení respondentů dle § trestných činů, za které jsou umístěni ve výkonu trestu odnětí svobody. Celkem bylo 20 respondentů.

Trestný čin, za který jsou respondenti ve VTOS	počet respondentů
§ 173 - loupež	4
§ 140 - vražda	4
§ 205 - krádeže	4
§ 175 - vydírání	4
§ 283,284 - nedovolená výroba a přechovávání omamných látek	4
celkem	20

Tabulka č. 2: Ukazuje, v jakém sociálním prostředí respondenti vyrůstali

Sociální prostředí, ve kterém respondenti vyrůstali	počet respondentů
úplná (otec + matka)	12
neúplná (matka, babička)	6
náhradní výchovná péče	2

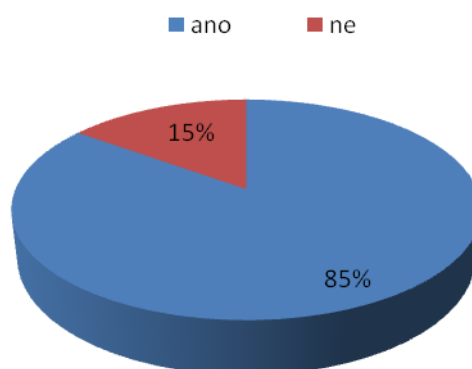

Tabulka č. 3: Ukazuje, zdali respondenti měli sourozence, či v rodině vyrůstali jako jedináčci

Měl jste nějaké sourozence	počet respondentů
ano	16
ne	4

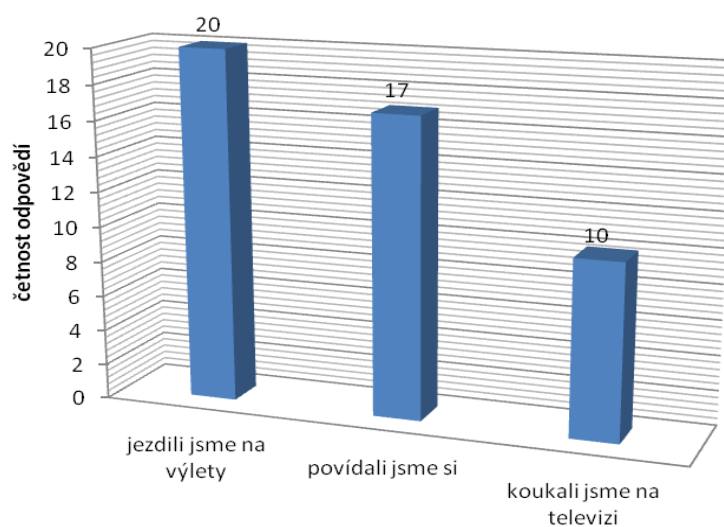
Tabulka č. 4: Znárodnuje, jak respondenti trávili volný čas v sociálním prostředí, kde vyrůstali (rodina – úplná / neúplná / náhradní)

Trávili jste s "rodiči" - jako rodina - volný čas?	počet respondentů
ano	17
ne	3

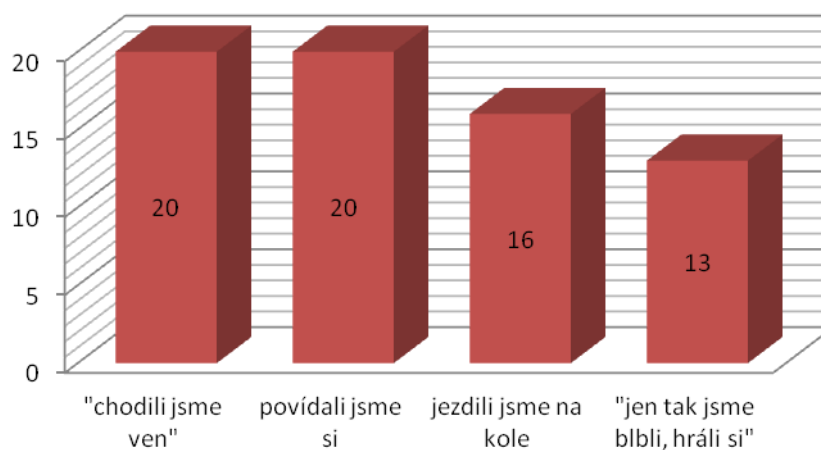
Tabulka č. 5 Znárodnuje, jakým způsobem trávili respondenti volný čas s rodinou

Jak jste nečastěji trávili s rodinou volný čas	četnost odpovědí
jezdili jsme na výlety	15
povídali jsme si	13
sledovali jsme televizi	10

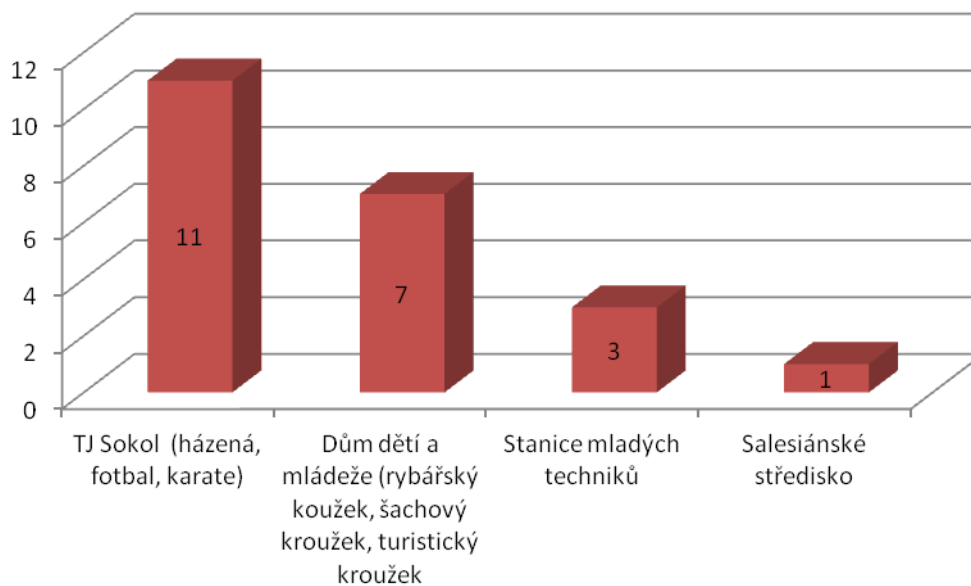
Tabulka č. 6 Ukazuje, jakým způsobem nečastěji trávili volný čas respondenti se svými kamarády.

Aktivita s kamarády	četnost odpovědí
chodili jsme ven	20
povídali jsme si	20
jezdili jsme na kole	16
jen tak jsme blbli, hráli si	13

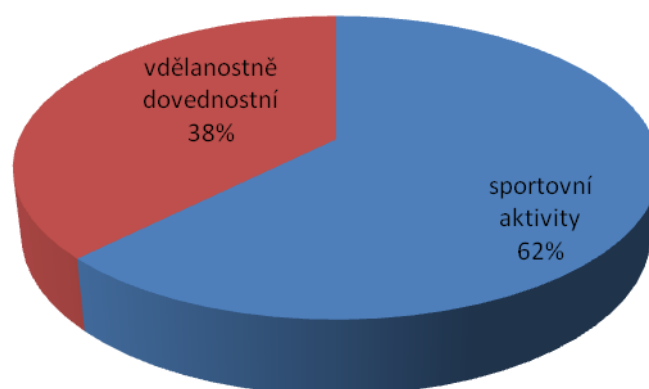
Tabulka č. 7 Představuje organizace zajišťující volnočasové aktivity, které respondenti navštěvovali

Organizace zajišťující volný čas	počet respondentů
TJ Sokol (házená, fotbal, karate)	11
Dům dětí a mládeže (rybářský kroužek, šachový kroužek, turistický kroužek)	7
Stanice mladých techniků	3
Salesiánské středisko	1

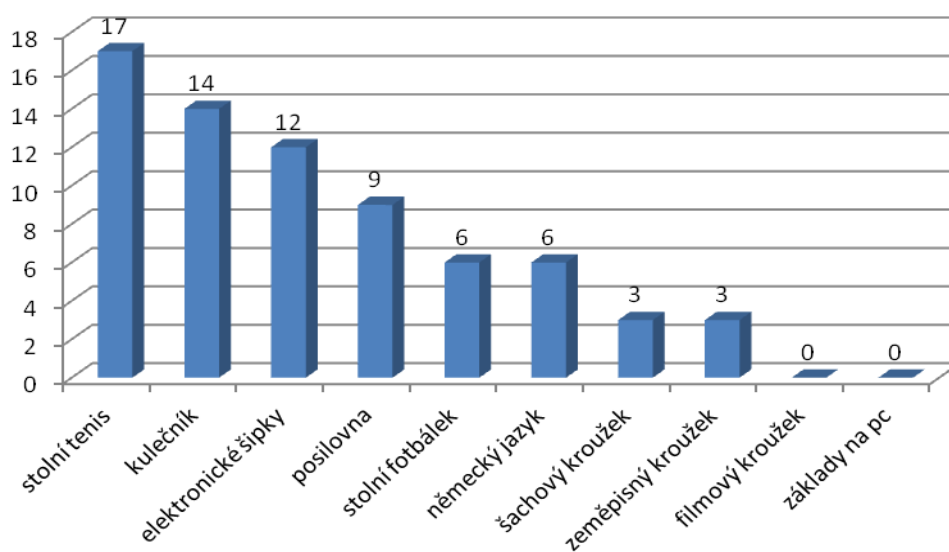
Tabulka č. 8: Ukazuje četnost odpovědí, jakým způsobem tráví respondenti volný čas ve Věznici Plzeň

jak trávíte volný čas ve věznici Plzeň	počet odpovědí
sportovní aktivity	20
vzdělanostně dovednostní	12

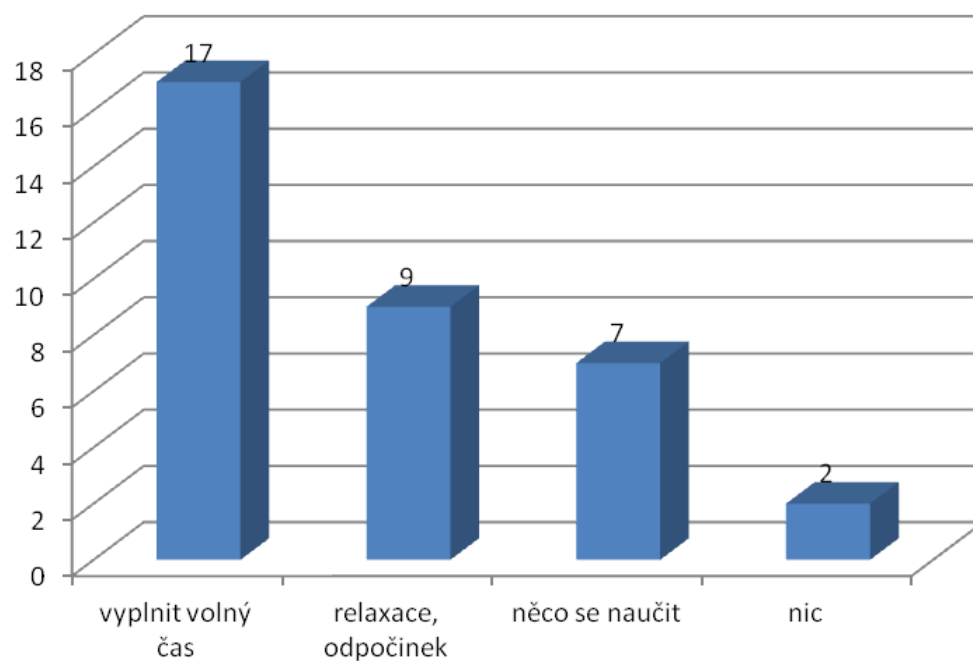
Tabulka č. 9 Ukazuje nabídku volnočasových zájmových aktivit v programu zacházení na daném oddíle a jejich návštěvnost respondenty (využitelnost)

Nabídka zájmových aktivit v rámci programu zacházení na oddíle	počet navštěvujících respondentů
stolní tenis	17
kulečnick	14
elektronické šipky	12
posilovna	9
stolní fotbal	6
německý jazyk	6
šachový kroužek	3
zeměpisný kroužek	3
filmový kroužek	0
základy na PC	0

Tabulka č. 10 Ukazuje, co respondentům přináší aktivita, do kterých se zapojili

Co Vám tyto aktivity přináší	četnost odpovědí
vyplnit volný čas	17
relaxace, odpočinek	9
něco se naučit	7
nic	2

Tabulka č. 11 Celková procentuální komparace jednotlivých aktivit

aktivity	paragraf				
	§ 173	§ 140	§ 205	§ 175	§ 283,284
stolní tenis	75%	100%	100%	100%	50%
kulečnick	100%	50%	100%	50%	50%
elektronické šipky	50%	75%	50%	50%	75%
posilovna	50%	50%	75%	25%	25%
stolní fotbal	50%	0%	50%	50%	0%
šachový kroužek	50%	25%	0%	0%	0%
německý jazyk	0%	50%	75%	25%	0%
zeměpisný kroužek	0%	25%	25%	0%	25%
filmový kroužek	0%	0%	0%	0%	0%
základy na PC	0%	0%	0%	0%	0%

1.4. Diskuze

V této části práce analyzuji tabulky z předešlé kapitoly, které byly zpracovány ze všech rozhovorů s vězňenými osobami z oddělení výkonu vazby a trestu Věznice Plzeň. Tyto údaje porovnávám s teoretickými znalostmi načerpanými z literatury či komplexních zpráv (SARPO). Celkem bylo osloveno 20 respondentů, čili bylo provedeno 20 základních rozhovorů.

Jak bylo uvedeno v teoretické části této práce, volnočasové aktivity by měly rozvíjet osobnost jedince ve výkonu trestu odnětí svobody či ve výkonu vazby a zvyšovat jeho sebeovládání tím, že jsou založené na samostatném a odpovědném rozhodování.⁹⁵ Jak už bylo naznačeno v předešlé bakalářské práci, je stále potřeba intenzivně pracovat na nabídce volnočasových aktivit. Není to nemožné. Kromě ekonomických důvodů hraje nejdůležitější roli lidský faktor, který ovlivňuje úroveň nabízených aktivit a jejich přínos pro jedince ve věznici.⁹⁶ Protože i zde je potřeba využít „volný čas“ smysluplně, odpovědně a přínosem pro budoucí využití (po propuštění z výkonu trestu). V této práci šlo hlavně o zjištění, zda-li existuje spojení mezi osobností respondenta umístěného ve výkonu trestu odnětí svobody za určitý trestný čin a výběrem volnočasové aktivity.

Z výzkumu vyplynuly následující skutečnosti. Rozhovory byly uskutečněny s dvaceti vězňenými osobami různého věku a s různým paragrafem trestného činu, za který byli odsouzeni a umístěni do výkonu trestu. V každé skupině respondentů byl stejný počet respondentů dle §, pro přesnější vyhodnocování dat. Měla jsem celkem pět skupin. Skupinu odsouzených za § 205 krádeže. Dále byly rozhovory provedeny s odsouzenými za § 173 loupež, § 140 vražda, § 175 vydírání a § 283,284 nedovolená výroba a přechovávání omamných látek. Viz. **tabulka č. 1**.

V prvotních otázkách mě zajímalo, z jakého sociálního prostředí pachatelé pocházejí, zda-li vyrůstali v úplné či neúplné rodině – **tabulka č. 2**, měli nějaké sourozence –

⁹⁵ Srov. HÁLA, J., *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, České Budějovice: 2005, s. 142.

⁹⁶ Srov., FOLDOVA, L., „Volnočasové aktivity obviněných a odsouzených ve Věznici Plzeň“, České Budějovice: 2012, s. 33

tabulka č. 3 a jak trávili popř. společně volný čas – **tabulka č. 4 a 5**. Celkem 12 respondentů z 20 odpovědělo, že vyrůstali v úplné rodině, čili otec a matka. Šest v neúplné rodině a dva vyrůstali v náhradní ústavní výchově. Tento výsledek mě překvapil. Předpokládala jsem, že respondenti budou pocházet více z neúplných rodin, náhradní rodinné péče či ústavní péče. Prvotní prostředí, kde se jedinec realizuje, získává zkušenosti a i návyky (př. trávení volného času) je rodina. Pokud je tento základní prvek narušen a nedostatečně kompenzován, může dojít později k deprivaci a tím k ovlivnění dalších postojů a určitých návyků. Proto jsem zařadila i do svého rozhovoru otázky ohledně rodiny a rodinného zázemí.

Jde o nejdůležitější, prvotní psycho-sociální prostředí, které může jedince ovlivnit do budoucna.⁹⁷ Těmito otázkami jsem se snažila zmapovat, zda-li to, v jakém rodinném prostředí vyrůstá, má vliv na jeho výběr volnočasových aktivit popř. má souvislost s trestnou činností, za kterou je respondent ve výkonu trestu. Což se mi na základě získaných a analyzovaných dat u vybrané skupiny nepotvrdilo. Většina respondentů popisovalo svoje dětství jako normální. I z výsledků je patrné, že netrávili svůj volný čas nijak zvláště. Až postupem času, když se dostávali do období puberty, se jejich pohled na dosud trávený volný čas změnil – př. ukončení docházky do organizace zajišťující volný čas.(viz následující data)

Kromě tří respondentů, odpovědělo 16 z 20, že měli sourozence, se kterými i vyrůstali. Většinou to byli však nevlastní sourozenci. Jeden respondent měl dokonce 13 sourozenců, ale vyrůstal jen s několika z nich. Plno jich bylo, jak sám řekl: „...někde v děčáku, nebo u nevlastního otce, nebo prostě někde venku.“

Další otázkou jsem se z respondentů snažila dostat odpověď, jakým způsobem rodina trávila „volný čas“, pokud jej vůbec společně trávili. Z celkového počtu 20 respondentů odpovědělo 17 z nich (85%), že trávili volný čas s rodiči. Nejvíce jezdili společně na výlety, dále si povídali a poslední nejvíce zastoupenou aktivitou bylo koukání se na televizi – **tabulka č. 5**. Jako budoucího pedagoga volného času mě, až na „aktivitu“ koukání na televizi, velmi potěšila. Ve výletech a povídání můžeme

⁹⁷ Srov. MIŠÍKOVÁ, J., „Základy Sociologie rodiny“, Pedagogická fakulta Ostravské Univerzity, Ostrava: 2003, s. 48-49.

spatřovat prvky edukace, která je velmi přínosná i v oblasti trávení volného času, pokud má jeho využití být smysluplné.

Další okruh otázek směřoval na širší okolí a trávení volného času – kamarádi, volnočasová organizace. Všichni shodně odpověděli, že kamarády měli, ale! Většina z nich je považovala za ne moc blízké kamarády, spíše společníky, se kterými trávili volný čas. Ti, co jsou ve výkonu trestu za nedovolenou výrobu a distribuci omamných látek - § 283, 284 se přiznali, že s nimi byli hlavně z důvodu lepšího sehnání drog nebo peněz na ně. To dokazuje i **tabulka č. 6**. Zde je vidět, jak tito respondenti trávili společně s „kamarády“ svůj volný čas a co si pod ním představovali. Nejvíce zastoupené bylo „chození venku“. K tomu bych dodala, že většinou se jednalo o bezúčelové chození venku. Neboť velmi častý dodatek k tomu byl: „...*prostě jsme jen tak chodili...*“. Stejnou příčku zaujímal „povídání si“. Je vidět, že komunikace, povídání si, sdílení s ostatními je důležitým prvkem. Člověk je tvor společenský (zoon politikon – Aristoteles) a komunikace patří k jeho základním prvkům. I respondenti, kteří měli „kamarády“ za účelem shánění drog či peněz, potvrdili potřebu komunikace s ostatními. Na druhém místě se umístilo ježdění na kole. Poslední nejvíce zastoupenou „aktivitou“ – blbnutí, jen tak si hrát. Když jsem se jich ptala na bližší rozebrání tohoto pojmu, co tím myslí většinou odpovídali ve smyslu: „...*ani nevím, jen tak blbnout. Však víte, no...děláte různý blbosti....já nevím.... Vykoupete se v kašně...*“, „... *nebo jsme šli do hospody a ostatním jsme nastrkali práskačky do cigaret... a tak.*“ Bylo vidět, že jim dělalo problém mi vysvětlit, co tím mysleli, abych to pochopila. Neboť vysloveně hlubší smysl tato aktivita neměla a ani nejspíš sami nevěděli, co udělají, jak to skončí. Působilo to na mě dojmem, že prostě chtěli zabít nudu. Nějak vyplnit ten „volný čas“, který měli a nevěděli, jak s ním naložit.

Zajímavým faktem proto je, že když jsem se následně ptala na volnočasové aktivity, trávení volného času pod nějakou organizací, která umožňuje, zprostředkovává volný čas, odpovědělo 11 z 20 lidí kladně. Dalšími dotazy jsem se k vysvětlení dostala. Tyto aktivity, které vykonávali pod nějakou organizací, dělali přibližně od 7-15 let. Poté se „odtrhli“ od této organizace a trávili svůj volný čas jiným způsobem. Když jsem se jich dotazovala, proč tomu tak bylo, proč přestali daná zařízení navštěvovat, většinou

shodně odpověděli, *že ani neví proč. Že tam prostě najednou přestali chodit.* Byli tam tedy dva respondenti, kteří mě pobavili svou odpovědí, neboť oni také sice přestali na nějakou dobu navštěvovat daná zařízení (jednalo se o fotbal pod TJ Sokol), ale v zápětí doplnili, že si tam občas pořád chodí zahrát, tedy pokud nejsou ve výkonu trestu. Přehled nejčastěji navštěvovaných „organizovaných“ aktivit předkládám v **tabulce č. 7**. Tento jev je velice zajímavý a určitě by stál za nějakou studií. Zkusit najít kritický bod, kdy se respondenti rozhodli odejít z organizace zajišťující volný čas a proč. Neboť dle zjištěných informací z rozhovorů si respondenti ani neuvědomovali pravý důvod svého odchodu z organizace. Neuměli jej jasně definovat. Mohlo by se jednat např. o nalezení kritického bodu, který je příčinou právě odchodu z těchto organizací a následně jeho odstranění. Tím podpořit zájem návštěvníka o tuto organizaci a i nadále v ní setrvávat.

Následně se mé otázky, ohledně trávení volného času, přenesly do prostředí Věznice Plzeň. Tam se prvotně potvrdil výzkum v bakalářské práci, kterou jsem zpracovávala ve stejném prostředí na téma „Nabídka volnočasových aktivit ve Věznici Plzeň“.⁹⁸ Největší ohlas měly sportovně zaměřené aktivity různého charakteru - **tabulka č. 8**. To však nevyklučuje účast na nějakých vzdělanostně dovednostních aktivitách.

Většina respondentů je zařazena v programech zacházení, 17 z 20ti. I zde se potvrzuje, že odsouzení více preferují sportovní aktivity před vzdělanostně dovednostními, i přes nabídku na daném oddíle – **tabulka č. 9**. Je však možné, že pokud by se nabídka v oblasti vzdělanostně dovednostních aktivit rozšířila o další nabídky, že by se výsledky změnily. Proto nebylo z tohoto pohledu prokázáno, že by trestný čin, za který byli respondenti (pachatelé) odsouzeni a poslání do výkonu trestu odnětí svobody, ovlivnil jejich výběr volnočasové aktivity. Spíše šlo danou nabídku - možností výběru – z aktuální palety volnočasových (zájmových) aktivit na daném oddíle.

Další otázky směřovaly k otázkám přínosu z daných aktivit. Respondenti shodně nejčastěji odpovídali, ať už byli ve VTOS za jakýkoliv trestný čin, že přínos v těchto

⁹⁸ Srov., FOLDOVA, L., „Volnočasové aktivity obviněných a odsouzených ve Věznici Plzeň“, České Budějovice: 2012, s. 27 – 28.

aktivitách, v zapojení v nich, spatřují v prostém vyplnění „volného času“. Na tomto oddíle jsou někteří odsouzení zařazeni do pracovních aktivit – př. chodbaři (úklidáři). Volného času toliko nemají jako odsouzení, kteří kromě těchto volnočasových aktivit, nejsou zapojeni nikam (komplexní zpráva – psychologický posudek). Proto i jejich odpověď směřovala tímto směrem – vyplnit volný čas. Druhými nejvíce zastoupenými odpověďmi byla – relaxace, odpočinek a „něco se naučit“. Zde už se otevírají trochu dveře pro pedagoga volného času – vychovatele. Což se mi potvrdilo dalšími otázkami na podobné téma. Když jsem se ptala respondentů, co jim tady chybí za aktivitu, kterou zde nejvíce postrádají, byla druhou nejčetnější odpovědí – více vzdělávacích aktivit. Třetí bylo „...ještě více sportovních aktivit“.

Pokud je zde impuls, snaha „ze zdola“ něco se naučit, bylo by dobré se nad tím zamyslet a probrat možnosti rozšíření nabídek edukativního charakteru. Tedy vytvořit prostor a nabídky takové, které by více motivovaly respondenty k lepšímu využití trávení volného času, než jen k jeho „zabití“. Zde však narážíme na další problém. Máme impuls o vytvoření určitých aktivit, které vedou k výchovným efektům, máme specialistu (vychovatele, speciálního pedagoga), který by to mohl dělat. Bohužel však přicházejí další faktory, které velmi často negativně ovlivní snahu těchto pracovníků o zlepšení práce s vězňenými osobami. Mluvím zde o ekonomických, stavebních a bezpečnostních faktorech, ale i o personálním obsazení. Kvalifikovaných odborníků je stále málo, ale díky různým vzdělávacím programům a zaměření odborného vzdělávání věřím, že se situace bude měnit. Předešlé faktory se bohužel jen tak snadno ovlivnit nedají a české vězeňství se s ním dennodenně potýká.

Poslední **tabulka č. 11** znázorňuje celkové procentuální porovnání jednotlivých aktivit. Zde je názorně ukázáno, jak jsou jednotlivé aktivity navštěvovány v závislosti na druhu trestné činnosti. I zde je prokázáno, že sportovní aktivity jsou více navštěvované, než vzdělanostní aktivity. U nich je nejvíce zastoupená návštěvnost německého jazyka a zeměpisného kroužku. Zbylé dvě aktivity jsou s nulovým zastoupením. Zde se otevírá prostor pro zamyšlení se nad tím, zda-li by tyto aktivity neměli být nahrazeny jinými, více navštěvovanějšími a možná i více účelovějšími. Mluvím zde o edukativních aktivitách, o kterých jsem se zmiňovala již v předešlých

odstavcích. Pokud je určitý ohlas na cizí jazyk, v našem případě na německý, zkusit udělat průzkum, zda-li by se stejně neuchytil anglický jazyk, či jiný jazyk. Zde však můžeme narazit na problém, kdo jej bude učit? Najde se někdo, kdo bude schopný učit angličtinu na určité odborné úrovni, aby to odsouzeným k něčemu bylo? Měl by to být vychovatel? Speciální pedagog? Nebo člověk z řad odsouzených, který angličtinu ovládá a může tedy nabídnout své „služby“. Zde se otevírá prostor pro určitý druh spolupráce a učení zodpovědnosti. Dle zjištěných informací taková snaha již funguje právě při vedení kroužku německého jazyka. Proto by stálo za zvážení, zda-li tuto snahu nerozšířit. Podobně na tom je i zeměpisný kroužek, který měl taky určitou zástupnost a mohl by být rozšířen např. o dějepisný kroužek.

Realizace však nebývá tak jednoduchá, jak by se mohlo zdát. Je zde plno elementů, které tento fakt ovlivňují a nelze je podcenit. Jsou to již zmiňované personální otázky či finanční otázky.

Podíváme-li se na tuto tabulku obecně, podá nám odpověď, že vysloveně souvislost mezi aktivitou a trestnou činností, za který byl respondent odsouzen není, neboť procentuální hodnoty jsou si všude podobné. Pokud se na to však zaměříme detailně a šli bychom aktivitu po aktivitě versus paragraf, k určitým rozdílům bychom došli. Například u německého jazyka je 0% zastoupení u respondentů s § 173 – loupež, ale u § 205 – krádež je 75%. A u šachového kroužku je to téměř naopak 0% zastoupení u § 205 a u § 173 je to 50%. Je však otázkou, zda-li daný fakt (příčina) není způsobena spíše časovým rozvrhem daných aktivit (překrývání se), než nějakým osobním ovlivňujícím faktorem. Nebo naplněností dané aktivity. Některé aktivity mají omezený počet účastníků, jiné ne. Či jejich přístupností. Stolní tenis mají například na chodbě oddílu, takže i když jsou určitá pravidla, za kterých mohou jít hrát stolní tenis, jsou to přeci jenom dostupnější aktivity než např. posilovna.

Pokud bychom však alespoň částečně chtěli dostat zodpovězení základní hypotetické otázky, dá se konstatovat, že v závislosti na druhu trestné činnosti je ve výběru volnočasových aktivit největší rozdíl při volbě výuky cizího jazyka. Příčinou tohoto jevu může být skutečnost, že se ve vybrané skupině respondentů sešlo toliko odsouzených, které Německý jazyk opravdu láká, nebo jako bylo výše

uvedeno, jde o časový rozvrh aktivity (ranní / odpolední aktivita) či včasné přihlášení se do aktivity (omezená kapacita). Ale rozhovory, nahlížením do zpráv odsouzených a možností s nimi nějakou dobu pracovat se mi nepotvrdilo, že by trestný čin souvisel s výběrem volnočasové aktivity. Tzn. neprokázalo se mi, že by mezi trestný činem § 205 – krádež a volnočasovou aktivitou – Německý jazyk byla tak úzká souvislost.

Výzkumný vzorek obsahoval celkem 20 respondentů, který byl rozdělen do pěti skupin po čtyřech lidech podle § trestného činu. Časově byl výzkum velmi náročný. Jak už jsem na začátku výzkumné práce uvedla, byly s každým respondentem provedeny přibližně tři rozhovory. Znamenalo to tedy, každý den na tom trávit několik hodin času a dávat si do souvislosti veškeré získané informace z rozhovorů tak, aby mohly vyjít validní výsledky. Na základě nastavených kritérií, jsem s danou prací spokojena. Určité výsledky, se kterými jsem mohla pracovat a vytvořit tak validní zprávu, jsem získala. Přesto musím konstatovat, že díky získaným zkušenostem a informacím z poslední tabulky, by bylo dobré mít respondentů více. Tato práce však může sloužit jako odrazový můstek pro další práce podobného charakteru.

Závěr

Cílem této práce bylo zmapovat faktory ovlivňující výběr volnočasových aktivit v závislosti na druhu trestné činnosti u odsouzených ve Věznici Plzeň. Zda-li vůbec nějaké existují. Pokud ano, jaká to jsou. Dále pojmenovat nedostatky, případně vytýčit nějaké návrhy do budoucnosti.

Při výzkumu jsem hledala odpovědi na dvě základní výzkumné otázky.

- 1. Existuje souvislost mezi výběrem druhu volnočasové aktivity a trestným činem, za který byl obviněný odsouzen?**
- 2. Pokud ano, jaká a proč?**

Při hledání odpovědí na tyto základní výzkumné otázky byly zjištěny následující skutečnosti. Jak už je v předešlé části rozebráno. Vezmeme-li globálně výzkum, který byl proveden, neprokázala se souvislost mezi výběrem druhu volnočasové aktivity a trestným činem, za který byl obviněný odsouzen. Paušálně tedy nelze říci, že se například odsouzení za majetkovou trestnou činnost věnují více vzdělanostním aktivitám a odsouzení za násilnou trestnou činnost více sportu. Nicméně, v některých dílčích aktivitách je rozdíl ve výběru u různých typů odsouzených markantní. Ve výzkumné části toto dokazuje tabulka č. 11 na str. 52. Co zde však bylo na první pohled vidět, sportovní aktivity opět vítězí nad vzdělanostně-dovednostními. (Srov. FOLDOVÁ, I., Volnočasové aktivity obviněných a odsouzených ve Věznici Plzeň, Bakalářská práce: 2012) Zde se otevírá prostor pro zamyšlení se nad tím, zda-li by do vzdělanostně-dovednostních aktivit neměly být zařazeny jiné aktivity, než jaké jsou zde nabízeny. Aktivity, které by měly větší návštěvnost a hlavně užitek pro odsouzené. Mluvím zde o edukativních aktivitách. Neboť největší návštěvnost vzdělanostně-dovednostních aktivit na daném oddíle měla výuka Německého jazyka a zeměpisný kroužek. Ostatní aktivity byly zkoumanou skupinou „označeny“ jako nezajímavé, nenavštěvované.

Realizace však nebývá tak jednoduchá, jak by se mohlo zdát. Je zde plno elementů, které tento fakt ovlivňují a nelze je podcenit. Jsou to např. v diplomové práci zmiňované personální otázky, finanční otázky či časový prostor. Bohužel i časové

hledisko nemůže být podceňováno. Každá věznice má svůj řád a specialisté pracující s odsouzenými mají jen určité časové možnosti, kdy se tomu mohou věnovat. Ať už se jedná o domácí přípravu či realizační část na oddíle. Určitým východiskem, pomocí, může být předání určitých kompetencí vybraným odsouzeným, který určitou aktivitu, kroužek povedou. U některých to již funguje, ale pořád je zde potřeba patronát specialisty v podobě vychovatele či speciálního pedagoga.

Celkově si proto myslím, že by tento problém zasluhoval hlubší rozebrání a rozpracování do samostatné práce. Zasluhoval by si pozornost především z toho důvodu, že lepší pochopení výše uvedených skutečností, jejich propojenost může pomoci při zacházení s vězněnými osobami. Všechny ukazatelé ukazují, jak v bakalářské práci, tak v této diplomové práci, že je potřeba více se zaměřit na vzdělanostně – dovednostní aktivity, které by mohli přinést určitý užitek. Z pohledu odsouzeného, jak bylo jimi přímo řečeno „...*abych se něco naučil, ...abych získal lepší práci...*“. Z pohledu specialistů, kteří tam pracují – zlepšení výchovného působení, a tím zlepšení nápravné péče.

Seznam použitých zdrojů

Primární:

Vnitřní řád Věznice Plzeň pro odsouzené zařazené k výkonu trestu do věznice s ostrahou se zvýšenou ostrahou pro mladistvé, vydaný v souladu s řádem výkonu trestu 345/1999, schválený ředitelem Věznice Plzeň pro rok 2013, v platném znění.

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti České Republiky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává *řád výkonu trestu odnětí svobody*, v platném znění.

Zákon č. 117/1852 ř.z *Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích*, [online], dostupné na: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/tz-1852.htm>., cit. dne: 19.12.2013.

Zákon č. 169/199 Sb., *o výkonu trestu odnětí svobody*, v platném znění.

Zákon č. 231/1948 Sb., *na ochranu lidově demokratické republiky*.

Zákon č. 247/1948 Sb., *o táborech nucené práce*.

Zákon č. 293/1993 Sb., *o výkonu vazby*, v platném znění.

Zákon č. 555/1992 Sb., *o vězeňské a justiční stráž*, v platném znění.

Zákon č. 59/1965 Sb., *o výkonu trestu odnětí svobody*.

Sekundární:

ABZ slovník cizích slov, [online], dostupné na: www.slovník-cizich-slov.abz.cz, web © 2005-2006 ABZ.cz, cit. dne: 14.9.2013.

Antropo webzin, čtyřměsíčník č. 1/2005, Katedra Antropologických a historických věd, FF ZČU v Plzni, © AntropoWeb 2009, Sedláčkova 15, 301 25 Plzeň, [online], dostupné na: <http://www.antropoweb.cz/>, ISSN 1801-8807.

České vězeňství, časopis č. 1/1993, Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, P.O.BOX. 3, 140 67 Praha 4, Registrační značka MK ČR 6334.

České vězeňství, časopis č. 2/1993, Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, P.O.BOX. 3, 140 67 Praha 4, Registrační značka MK ČR 6334.

České vězeňství, časopis č. 4 a 5/1995, Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, P.O.BOX. 3, 140 67 Praha 4, Registrační značka MK ČR 6334.

České vězeňství, časopis č. 4/2014, Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, P.O.BOX. 3, 140 67 Praha 4, Registrační značka MK ČR 6334, ISSN 1213-9297.

ČÍRTKOVÁ, L., „*Forenzní psychologie*“, 3. upravené vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, ISBN 978-80-7380-461-9.

DUŠEK, K., VEČEŘOVÁ - PROCHÁZKOVÁ, A., „*Diagnostika a terapie duševních poruch*“, Praha: Grada, 2010, ISBN 978-80-247-1620-6.

European prison systems : reports of the International Conference held from 21th to 25th of June 2004 in Kroměříž under the auspices of the Secretary General of the Council of Europe Mr. Walter Schwimmer, and the Committee for defence and security of the Parliament of CR, sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 21-25.6.2004 v Kroměříži, Generální ředitelství vězeňské služby ČR, Praha: 2004. ISBN 80-239-3645-X.

FÁBRY, A., „*Väznenie: história a súčasnosť*“, Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, ISBN: 978-80-7380-379-7.

FOLDOVÁ, L., „*Volnočasové aktivity obviněných a odsouzených ve Věznici Plzeň*, Bakalářská práce, Teologická fakulta JČU, České Budějovice: 2012, vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Hála.

FOUCAULT, M., „*Dohlížet a trestat, kniha o zrodu vězení*“, Paříž: Éditions Gallimard, 1975, český překlad: Čestmír Pelikán, nakladatelství DAUPHIN, Praha: 2000, ISBN80-86019-96-9.

HÁLA, J., „*Úvod do teorie a praxe vězeňství*“. 2., dopl. vyd., České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, ISBN - 80-86708-30-6.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

Historická penologie, časopis pro historickou penologii č. 1/2005, Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VSČR, Soudní 1672/a1, Praha 140 67, [on-line], vytvořeno dne: 12.1.2010, dostupné na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/ke-stazeni-112/historicka-penologie-1224/ceske-vezenstvi-2005-6479>, cit. dne 12.12.2013.

Historická penologie, časopis pro historickou penologii č. 1/2010, Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VSČR, Soudní 1672/a1, Praha 140 67, [on-line], vytvořeno dne: 16.3.2010, dostupné na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/ke-stazeni-112/historicka-penologie-1224/historicka-penologie-2010>, cit. dne: 25.11.2013.

Historická penologie, časopis pro historickou penologii č. 1/2012, Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VSČR, Soudní 1672/a1, Praha 140 67, [on-line], vytvořeno dne: 16.7.2012, dostupné na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/ke-stazeni-112/historicka-penologie-1224/historicka-penologie-2012>, cit. dne: 14.9.2013.

Historická penologie, časopis pro historickou penologii č. 3/2010, Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VSČR, Soudní 1672/a1, Praha 140 67, [online], vytvořeno dne 16.3.2010, dostupné na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/ke-stazeni-112/historicka-penologie-1224/historicka-penologie-2010>, cit. dne 22.10.2013.

JAHODOVÁ, M., *Věznice a vězeňský systém v českých zemích a v Brně od 80. let do prvního desetiletí 20. století*, diplomová práce, Brno: 2006, FF MU v Brně, Historický ústav, vedoucí práce: Mgr. Lukáš Fasora, Ph.D

KÝR, A., *Historie vězeňství*, Informační servis GŘ VSČR, © Vězeňská služba České republiky, [on-line], vytvořeno dne: 16.2.2010, dostupné na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/historie-104/histor>, cit. dne 22.12.2013.

MATOUŠKOVÁ, I., „Aplikovaná forenzní psychologie“, Praha: Grada, 2013, 978-80-247-4580-0.

MOULIS, M., CÍLEK, R., „*Zapomeňte, že jste byli lidmi..., Nacistické koncentrační tábory – symbol barbarství*“, Praha: Epoque, 2005, ISBN: 80-86328-79-1.

MIŠÍKOVÁ, J., „*Základy sociologie rodiny*“, Pedagogická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava: 2003, ISBN 80-7042-291-2.

NAKONEČNÝ, M. „Psychologie osobnosti“, Praha: Academia, 1995, ISBN 80-200-0525-0.

NOVOTNÝ, P., „*Epidemie delikvence*“. Liberec: Dialog, 2006, ISBN 80-86761-45-2.

PALEČEK, L., „*Trestní ústav na Borech v Plzni, stručný nástin bohaté historie*“, Vězeňská služba České Republiky, Věznice Plzeň: 2013, vydáno u příležitosti 135. výročí dopravení první eskorty vězňů, Archiv Věznice Plzeň, nepublikované.

PAVLOVSKÝ, P., a kolektiv, „*Soudní psychiatrie a psychologie*“, 4. akt. Vydání, Praha: Grada, 2004, ISBN 978-80-247-4332-5.

PERNES, J., „*Spiklenci proti jeho veličenstvu, Historie tzv. spiknutí Omladiny v Čechách*“, Brno: Barrister & Principal, 2002, ISBN: 80-86598-27-6.

Psychologie dnes, časopis č. 9/2004, Portál s.r.o. Klapkova 2, 182 00 Praha 8, ISSN 1212-9607.

SVOBODA, M., a kolektiv, „Psychopatologie a psychiatrie : pro psychology a speciální pedagogy“, Praha: Portál, 2006, ISBN 80-7367-154-9.

TAUŠEK, P., *Dějiny Věznice Bory*, diplomová práce, pedagogická fakulta Západočeské Univerzity, Plzeň: 2005, vedoucí práce: prof., PhDr. Jan Kumper, CSc.

VÁŇA, M., „SOU, U a OU Vězeňské služby ČR 1983-1998, Příloha časopisu české vězeňství č. 3-4/1998,

Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 – 1955, sborník mezinárodní konference konané ve dnech 28. – 29.11.2011 v Praze v rámci garantovaného projektu GA ČR č. 409/99/0374, Slezské zemské muzeum, Opava: 2001. ISBN 80-86224-28-7.

Webový portál Totalita.cz, „Vězeňství“, [online], dostupné na: <http://www.totalita.cz/vez/vez.php>, cit. dne: 10.10.2013.

Webový portál Vězeňské služby České republiky, Historie Vězeňství, [online], vytvořeno dne: 16. 2. 2010, dostupné na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/historie-104/historie-vezenstvi>, cit. dne: 11. 9. 2013.

Webový portál Vězeňské služby České republiky, Stručná historie Věznice Plzeň, [online], vytvořeno dne: 11.1.2010, dostupné na: <http://www.vscr.cz/veznice-plzen-47/informacni-servis-1614/historie-1157/>, cit. dne: 17.11. 2013.

Další zdroje:

<http://www.holocaust.cz/en/main>

Seznam zkratk

MV - ministerstvo vnitra

NGŘ - nařízení Generální ředitele

NPT - nápravně pracovní tábory

NVÚ - nápravně výchovný ústav

SNV - sbor nápravné výchovy

TNP - tábory nucené práce

VSČR - Vězeňská služba České Republiky

VTOS - výkon trestu odnětí svobody

Seznam příloh

- Příloha I. - fotografická prezentace – historické fotografie Vězeňské služby, vnitřní materiály VS ČR
- Příloha II. - fotografická prezentace, vnitřní materiály Věznice Plzeň
- Příloha III. - Interaktivní mapa nacistických koncentračních táborů a ghatt
- Příloha IV. - Mapa věznic, vazebních věznic a detenčních ústav v ČR

Abstrakt

FOLDOVÁ, L. *Kritéria ovlivňující výběr volnočasových aktivit u odsouzených ve Věznici Plzeň*. České Budějovice 2014. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra psychologie. Vedoucí práce K. Diallo.

Klíčová slova: vězeňství, volnočasové aktivity, program zacházení, výkon trestu odnětí svobody, Věznice Plzeň, trestný čin, psychosociální faktory.

Práce se zabývá kritérii ovlivňující mi výběr volnočasových aktivit u odsouzených ve Věznici Plzeň. Zdali existuje souvislost mezi výběrem druhu volnočasové aktivity a trestným činem, za který byl obviněný odsouzen? Pokud ano, jaká a proč? Teoretická část popisuje historický vývoj českého vězeňství a Věznice Plzeň a vývoj volnočasových aktivit. Dále popisuje možné psychosociální faktory ovlivňující výběr daných aktivit.

Na základě poznatků z teoretické části diplomové práce a souvisejících informací z bakalářské práce byly v druhé části provedeny s vězněnými osobami pohovory na téma: sociální život – zázemí, volný čas trávený s rodinou a s přáteli, aspekty ovlivňující volný čas a volnočasové aktivity ve Věznici Plzeň na daném oddíle. Byl zkoumán vztah (souvislost) mezi výběrem volnočasové aktivity a trestnou činností, za kterou jsou umístěni ve výkonu trestu odnětí svobody. Celkem bylo provedeno dvacet pohovorů ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Plzeň.

Z výzkumu vyšly následující informace. Vezmeme-li globálně výzkum, který byl proveden, neprokázala se souvislost mezi výběrem druhu volnočasové aktivity a trestným činem, za který byl obviněný odsouzen. Paušálně tedy nelze říci, že se například odsouzení za majetkovou trestnou činnost věnují více vzdělanostním aktivitám a odsouzení za násilnou trestnou činnost více sportu. Nicméně, v některých dílčích aktivitách je rozdíl ve výběru u různých typů odsouzených markantní.

Abstract

Criteria influencing the selection of leisure activities for convicts in Prison Plzeň

Key words: prison, leisure activities, treatment programme, imprisonment, custody, Prison Pilsen, crime, psychosocial factors,

This thesis is aimed at the criteria influencing the choice of leisure activities for Plzeň Prison convicted. Is there a correlation between the selection of the type of leisure activities and the type of crime for which the accused was convicted? If so what and why? The theoretical part describes the historical development of the Czech Prison and history of Plzeň Prison and development of leisure activities. It also describes the possible psychosocial factors influencing the selection of these activities.

The second – practical – part of this thesis contains a survey of prisoners Pilsen and its results. The survey was compiled on the basis of the theoretical part of this thesis and related information from the bachelor thesis. The themes of interviews were: social life - facilities, leisure time spent with family and friends, aspects affecting their free time and leisure activities in Plzeň Prison in certain sections. The main objective of the survey was to find out if there is the relationship (correlation) between the selection of leisure activities and crime for which they are placed in prison. In total were interviewed twenty Sentenced Prisoners in Plzeň Prison.)

The results of this research are as follows. There wasn't find any correlation between the selection of leisure activity and type of crime. This means according this research we cannot say that convicted person for property crimes prefers educational/soft activities and sentenced for violent crimes sport. But in the details, we can find some specific patterns in selection of leisure activities.

Vězeňská služba – historie - současnost

Věznice Plzeň – historie - Hlavní vchod - roku 1930

Letecký snímek – roku 1935

Věznice Plzeň - současnost

Pohled na centrální část věznice

Zdroj: Vnitřní materiály Věznice Plzeň

Interaktivní mapa nacistických koncentračních táborů a ghett

Wolfgang SOFSKY: Řád teroru, Praha: sv. Argo: 2006.
<http://www.holocaust.cz/cz2/history/camps/camps>

Věznice, vazební věznice a detenční ústavy v ČR

